

1919 DA AYVALIK SAVUNMASI İLE İLGİLİ ANILAR

Yazan : A. HİLMİ ERGENELİ

1889 - 1955

Düzenleyen : Prof. ADNAN ERGENELİ

G İ R İ Ő

Bu anılar, 1919 yılında Balıkesir Mutasarrıfı olan babam Ahmet Hilmi (Ergeneli) tarafından yazılmış olup 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden sonra Balıkesir Müstakil Mutasarrıflığına bağlı bir kaymakamlık olan Ayvalık'ın da işgal edilmek istenmesi üzerine yapılan savunma ve kurulan Kuvvayı Milliye teşkilatı ile ilgilidir. İstilacı Yunan ordusuna karşı küçük bir muntazam Türk askerî kuvveti ve hemen kurulan Kuvvayı Milliye örgütünün işbirliğiyle yapılan ilk direniş ve o zamanki İstanbul hükümetinin politik girişimler ve protestolarla yetinilerek saldırının önleneyeği ve silahlı karşı koyma ile büyük İtilaf Devletlerini kızdırmanın doğru olmayacağı yolundaki inanç ve iddialarına karşı bir yandan silahlı savunmayı ve Kuvvayı Milliyenin kuruluşunu gerçekleştirmek ve öte yandan da İstanbul Hükümetini oyalayarak bu savunma hareketlerini kırııcı girişimlerini boşa çıkarmak için yapılan uğraş ve çabalar, belgelere dayanılarak anlatılmaktadır. Bu anılar, Hilmi Ergeneli'nin Balıkesir'deki faaliyeti hakkında kendisinden hesap sorulmak üzere Dahiliye Nazırı Ali Kemal tarafından İstanbul'a çağırılması ve İzmit Mutasarrıflığına nakledilmesi kararlaştırılmışken Ali Kemal'in istifası üzerine ona vekâlet eden Şurayı Devlet Reisi Etem Bey'in anlayış göstermesiyle tekrar daha büyük bir hevesle çalışmak üzere Balıkesir'e dönmesine kadar geçen olayları kapsamaktadır. Halbuki bundan sonra, Birinci Balıkesir Kongresi'nin toplanması, Kuvvayı Milliye'nin ve savunma teşkilâtının daha geniş ölçüde yayılması, eski Edremit Kaymakamı olan Burhaniye Kuvvayı Milliye Kumandanı ve Çanakkale'de Akbaş'taki Fransız cephaneliğini basarak silahları kaçıran Hamdi Bey'in Anzavur çeteleri tarafından öldürölüşü, Hilmi Bey'in Ferit Paşa hükümeti tarafından azledilerek muhafaza altında İstanbul'a götürölmesi emri verildikten sonra kabine değişmesiyle kendisinin Kırkkilise

(yani şimdiki Kırklareli) Mutasarrıflığına tayini gibi olaylara ait anılarını, ne yazık ki, toparlayıp yazmaya olanak bulamadan rahatsızlanmış ve 1955 yılı başında vefat etmiştir.

Vefatından sonra elime geçen bu anıları ve bunların ekleri olan her türlü evrak ile telgrafları, bazı gazete kupürlerini ve fotoğrafları, Kurtuluş Savaşımızın başlangıcı ile ilgili ve belki de karanlıkta kalmış olabilen bazı noktaları aydınlığa kavuşturur ümidiyle Türk Tarih Kurumu'na sunmayı düşündüm. Anılarla birlikte Hilmi Ergeneli'nin bir de kısa biyografisini sundum. Gerek anılar, gerekse dayandığı belgeler, o zaman kullanılan Osmanlıca terimlerle dolu oldukları için, belki de bunları bugünkü dilimize çevirerek yayınlamak düşünülebilirdi. Fakat bunu yaparken, özellikle o zaman yazılmış olan orijinal telgraflardaki bazı cümlelerin anlamını tam olarak yansıtamamak kaygısı ile ana metine hiç dokunmadım; fakat bu metinde geçen ve bugün artık hiç kullanılmayan arap ve fars asıllı birtakım sözcük ve deyimlerin anlamını açıklayan ve alfabe sırası ile düzenlediğim çok ufak bir sözlüğü yazının sonuna ekledim. Böylece metinde geçen birtakım ifadelerin daha kolay anlaşılması sağlanmış olacaktır.

Bu anıların Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TÜRK TARİH KURUMU tarafından yayınlanması hususunda yardımlarını esirgemeyen eski Başkan merhum Ord. Prof. Enver Ziya KARAL'ın aziz hâtırasını saygı ile anarken, anıların yayımının daha fazla gecikmemesini sağlayan sayın Başkan Prof. Dr. Yaşar YÜCEL'e sonsuz şükranlarımı sunarım.

Nişantaşı, Aralık 1984

Adnan ERGENELİ

Hilmi ERGENELİ'nin kısa biyografisi

Ahmet Hilmi Ergeneli 1305 (miladi 1889) yılında Edirnenin halen sınırlarımız dışında kalan Ortaköy kasabasında doğmuştur. Uzunköprü nüfusuna kayıtlıdır. 1322 yılında Edirne idadisinden mezun olduktan sonra mülkiyeye girmek üzere müracaat etmişse de, yaş küçük görüldüğünden bir yıl beklemesi gerekmiş ve bu bir yıl içinde Darülfünun Rıyaziye Bölümüne devam etmiş, sonra da 1323 yılında Mülkiyeye girmiştir. Mülkiyeden mezun olunca, o yıl ilk defa kurulmuş bulunan ve yüksek öğrenim görmüş kimseler için mecburi olmayan Beylerbeyindeki (İhtiyat Zabıt Mektebi)'ne kendi isteğiyle

kaydolmuş ve 1327 yılı temmuz ayında ihtiyat mülâzim-i sanisi (teğmen) rütbesiyle mezun olmuştur.

1327 yılı başında evlenmiş ve aynı yıl, yani 1911 yılı ağustos ayında (Cezair-i Bahri Sefit) Vilayeti maiyyet memurluğu görevi ile vilayet merkezi olan Rodos'a gönderilmiş, eylül ayında İtalyanların harp ilan etmesi ve daha sonra Adalar bölgesine taarruz hareketlerinin başlaması üzerine Rodosta yedek subay olarak askeri göreve nakledilmiş ve hamile olan eşini İstanbula gönderip kendisi Rodos savunmasına katılmıştır. Rodosun İtalyanlar tarafından işgali sonunda, bağlı bulunduğu taburla birlikte 1328 (1912) mayıs ayında esir alınıp İtalyada Palermo'ya gönderilmiş ve sekiz aylık bir esaretten sonra, 1912 yılı sonlarına doğru memlekete dönmüş, fakat bu kez, Balkan savaşı sürdüğünden dolayı, Edirnenin geri alınmasına kadar askeri görevde kalmıştır. 1913 yılı başında terhis edilerek Edirne Nüfus Müdürlüğüne atanmıştır. 1914 yılı şubat ayında Enez Kaymakamlığına ve kısa bir süre sonra Foça ve aynı yıl içinde Gemlik Kaymakamlığına atanmış, 1915 te Kartal Kaymakamlığına nakledilmiştir. Daha sonra Mülkiye Müfettişi olarak 1919 yılına kadar çeşitli yerlerde dolaşmış ve 1919 yılı nisan ayında Karesi Sancağı (yani Balıkesir) müstakil mutasarrıflığına atanmıştır.

Balıkesire bağlı bir Kaymakamlık olan Ayvalık Yunanlılar tarafından işgal edilince Balıkesirde Kuvvayı Milliye teşkilâtı kurmak, Ayvalık savunmasına yardım etmek, milli hareket tarafından 26 Temmuz 1335 (1919) tarihinde toplanan Birinci Balıkesir Kongresi'ne katılmak gibi vesilelerle Damat Ferit Paşa hükûmeti tarafından azledilerek tahtelhıfz İstanbula gönderilmesi emredilmişse de bu emri yerine getirmekle gene kendisi görevli olacağı için böyle bir emir yerine getirilmemiş, fakat daha sonra Ali Rıza Paşa Kabinesinin kurulmasında, 1920 yılı başlarında Kırkkilise (yani şimdiki Kırklareli) mutasarrıflığına atanmıştır. Damat Ferit Paşanın tekrar Sadırâzam olması üzerine Kırklareli mutasarrıflığından da azledilmişse de, Trakya savunmasını sağlamaya çalışan Trakya-Paşaeli Cemiyetinin girişimiyle yerinde bırakılmıştır. (Bu münasebetle, Refi Cevat (Ulnay)'ın sorumlu Müdürü bulunduğu (Alemdar) gazetesinin 23 nisan 1920 cuma günlü sayısında "Kırkkilise Mutasarrıflığı" başlığı ile yayınlanan ve Hilmi Beyin bu görevden alınmasını öneren imzasız bir yazı sureti, anıların sonuna EK I olarak eklenmiştir).

Trakyanın Yunanlılar tarafından işgali üzerine Kırklarelinden ayrılarak İstanbula dönen Hilmi Ergeneli, bir süre sonra Anadoluya geçmeyi başarmış ve Eskişehir Mutasarrıflığına atanmıştır. (Bu sırada Ankarada yayınlanmakta olan “Yeni Gün” gazetesinin 1 Nisan 1921 cuma günlü sayısında Hilmi Beyin bir fotoğrafı ile birlikte çıkan “Eskişehir Mutasarrıfı” başlıklı ve kendisini öven bir yazının sureti de EK II olarak eklenmiştir).

İkinci İnönü muharebeleri ve onu izleyen Eskişehirin boşaltılması ve Sakarya muharebeleri sırasında ve Yunanlıların Sakaryadan geriye çekilmelerine kadar Eskişehir Mutasarrıflığı üzerinde kaldığı halde çeşitli yerlerde çalışmış ve 1921 eylül ayında Yozgat Mutasarrıflığına atanmış ve o sırada anıların sonuna koyduğumuz EK III te görüleceği gibi Balıkesir’deki çalışmalar hakkında Milli Savunma Bakanlığından bilgi üstlenmişse de bunları düzenlemeye vakit bulamadan 26 Ağustos 1922 de Büyük Taarruzun başlaması ile 1 Eylül 1922 de Yunan işgalinden kurtarılan Kütahya Mutasarrıflığına ve 1923 mart ayında terfian Bursa Valiliğine, 1924 te de Amasya Valiliğine atanmış, Şurayı Devletin (yani Danıştayın) kurulması üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisinin 23 haziran 1927 günlü toplantısında Danıştay Üyeliğine seçilmiştir. Gene aynı yıl sonlarına doğru İç İşleri Bakanlığı Müsteşarlığına tayin edilmiş ve beş yıl bu görevde çalışmıştır. 1933 te terfian, merkezi Diyarbakırda bulunan Birinci Umumi Müfettişliğe atanmış, iki yıl sonra Büyük Millet Meclisinin beşinci seçim döneminde Çanakkale Milletvekilliğine seçilmiştir. Üç seçim devresinde Çanakkale Milletvekili olarak kalmış, yedinci devrede otuz yıllık hizmet sütesini bitirmiş olduğundan emekliliğini istemiş ve sekizinci seçim devresinde de Milletvekili seçilmemiştir.

Balıkesir Mutasarrıflığı sırasında Ayvalık savunması, Kuvvayı Milliye teşkilatının kurulması ve Birinci Balıkesir Kongresi ile ilgili anılarını yazmaya başlamış, fakat bu anıların ancak birinci kısmını bitirebilmiş, 1950 yılında hastalandığı için ikinci kısmını tamamlayamadı. 1955 yılı başında vefat etmiştir.

Yaptığı hizmetlere mukabil önce beyaz şeritli İstiklal Madalyası ile taltif edilmişse de daha sonra, birlikte Ayvalık savunmasında çalıştıkları Ali Çetinkayanın ve Kâzım Özalp Paşanın girişimleriyle, kendisine kırmızı şeritli İstiklal Madalyası verilmiştir (EK IV).

A. ERGENELİ

ANILAR

Üçyüz otuz beş senesi (Milâdi 1919) mayısının onbeşinci perşembe günü İzmirin Yunanlılar tarafından işgal edilmekte olduğu ve bu esnada cana, mala ve ırza tecavüz gibi fecayiin de cereyan etmekte bulunduğu haber alındı. Bâbîâli telgrafhanesinden öğleden sonra saat birde çekilen Dahiliye Nazırı Mehmet Ali imzalı telgrafta işgal keyfiyeti şöyle izah ediliyor:

“İngiliz kuvayı askeriye kumandanı Amiral *Galtrop* tarafından Aydın Vilâyetine dün tebliğ olunan notada mütarekenamenin yedinci maddesine istinaden İzmir istihkâmlarının işgal edileceği bildirilmiş ve Hükûmet-i Seniyyece de bu zaruret kabul edilmişti. Bu kerre İzmirle İtilaf ve Yunan askerlerinin çıkmakta oldukları Aydın Vilayeti- nin iş’arından anlaşılmiş olduğundan, Hükûmet bu babta hukukunun muhafazası için uhdesine terettübeden vezaifi ifaya teşebbüs etmiştir. Matbuata bir tebliğname dahi verecektir. Keyfiyetin lisan-ı münasiple icabedenlere tebliğini ve sükûn ve vekardan inhiraf edilmesini rica ederim. 15 Mayıs 335.”

Gene 15 Mayıs 335 tarihli ve Dahiliye Nazırı Mehmet Ali imzalı, fakat bu defa Bâbîâli telgrafhanesinden değil, umumi telgrafhaneden verildiği Der’aliyye mahreçli olmasından anlaşılan ve 16 Mayıs 335 günü öğleden evvel dokuz ellide çekildiği telgrafnamede mukayyet diğer bir telgrafta da şöyle deniyordu:

“İngiliz kuvayı umumiyesi kumandanı Amiral *Galtrop* Cenapları tarafından Aydın Vilayetine dün sabah tebliğ olunan notada Paris Sulh Konferansının mukarreratına ve Mütarekenamenin yedinci maddesine istinaden İzmir istihkâmlarının işgal edileceği ve öğleden sonra verilen ikinci notada dahi Mütarekename ahkâmına müsteniden İzmir şehrinin Yunan asâkiri tarafından işgaline Düvel-i Mü’telifece karar verilmiş olduğu bildirilmiştir. Hükûmet bu babda hukuk-u millet ve devletin muhafazası için uhdesine terettüp eden vezaifi ifaya teşebbüs etmiştir. 15 Mayıs 1335.”

Bu telgrafta Yunan askerlerinin İzmirle çıkmakta olmalarından bahsedilmemesine nazaran bu ikinci telgrafın daha evvel yazıldığı, fakat İstanbul telgrafhanesinden ertesi günü çekildiği anlaşılıyor.

Nitekim, mahreç numaraları da, birincisinin 669 ve ikincisinin 679 dur.

İzmirin işgaline takaddüm eden günlerde dahi Ayvalık kasabası, Livanın en çok üzerinde durduğu bir yerdir. Her tarafta olduğu gibi bilhassa mühim bir kesafet arzeden Ayvalık rumları günden güne şımarıklıklarını artırmaktadırlar. Yunan Salib-i Ahmeri yardım heyeti sıfatını takınarak Ayvalığa gelmiş ve yerleşmiş bulunan Yunan zabıtları, hakikatte Yunan ordusunun pişdarlarıdır. Muavenet-i sıhhiyye için muktazi ecza ve edevat-ı tubbiyye yerine silah ve teçhizat-ı askeriyeye ithaliyle meşgul olan ve müteaddit def'alar Bab-ı Âlinin nazarı dikkatini celbettiğim bu heyet, İzmirin işgalinden sonra faaliyetini büsbütün artırmıştır. Artık silah kaçakçılığını alenen himayeye ve hattâ zabıtamıza müsellahan mukavemet ve mukabeleye kadar cür'et göstermektedirler.

Bunların direktifleriyle hareket eden Ayvalık rumları da bilhassa an'asıl İzmirli olup Livaca müfrit rum ve Yunan tarafdarlığıyla şöhret alan İngiltere hükûmetinin Ayvalık mümessili Hadkinson'dan kuvvet ve cesaret almaktadırlar. Esasen iradesi zayıf olan kaza kaymakamı (yüzelliliklerden Osman Nuri) günden güne fenalaşan vaziyet karşısında şaşırmıştır. İzmir işgalinin ertesi günü, yani 16 Mayıs 335 te Livaya yazdığı bir telgrafta "Asker olmaları dolayısıyla alacakları emre tevfiikan kuvve-i askeriyeye dahile çekilecek olursa fikdan-ı vesaitten dolayı temin-i asayişe cihet-i mülkiyece imkân olamayacağından" memurin-i mülkiyenin ne yolda hareket edeceğine soruyor.

Ayvalıkta hazeri kadrodan pek çok zayıf, hatta bir tabur mevcudundan daha az kuvvette bir alay vardır. Alay Kumandanının unvanı da "Ayvalık muntaka kumandanı"dır ve İzmirdeki firkaya merbuttur.

Kaza Kaymakamı, İzmirin işgali üzerine Ayvalıktaki bir avuç askerin de her ihtimale karşı geri alınacağını zan ve tahmin ediyor ve Kazanın kırk iki kadro mevcutlu jandarması ile dört polis ve bir komiserden ibaret zabıta kuvvetiyle Ayvalıkta temin-i inzibatın bilhassa bugünkü şerait altında mümkün olamayacağından bihakkin endişe ediyor.

Mıntıkası geniş olan Livanın zabıta kadrosu esasen ihtiyacın çok dünündadır. Hiç bir yerden yardım imkânı da mevcut değildir. Maddî kuvvetten ziyade Devlet otoritesinin elden çıkarılmaması

suretiyle vaziyete hâkim olmak icabediyor. Kaymakamın mânevîyatını takviye için, askerın geri çekilmesi mevzubahis olmadığını ve elbirliğiyle asayişin hüsn-ü muhafazasına itina edilmesi icabettiğini bildiriyorum.

Dahiliye Nezareti, İzmirin işğali ve müstevliler tarafından ika' edilen fecayi üzerine yer yer duyulmakta olan heyecan ve galeyanın önüne geçmek maksadı ile 17 Mayıs 335 günü şu şifreli telgrafı yazıyor:

“İzmirin Yunan askeri tarafından işğalini hükûmet, düvel-i Mütelife mümessilleri nezdinde şiddetle protesto etmiştir. Bu protestonun Paris ve Londraya tebliğ edilmiş olduğuna şüphe yoktur. Kuvve-i galibeye mukavemet-i maddiye mümkün değildir. Fakat bu kuvvete serfüru etmek hiçbir vakit hakkından fâriğ olmak mânasını tazammun etmez. Maamafih böyle mühlik ânlarda âkıbetin tavazuhuna intizaren vekar ve sekineti muhafaza etmek de bir vazife-i vatanperverî ve bir mükellefiyettir. Ahalinin her tarafta görülen tezahürat-ı vatanpeverranesi şâyan-ı takdirdir. Ancak, hükûmet bunun şu ânda sükûnetle ifasını ve meselâ Dersaadet İtilaf mümessillerine ve Amerika mümessiline telgrafnameler keşidesi suretiyle ifasını daha muvafık görüyor. Diğer cihetten, İzmirden bu gece alınan haberlere nazaran yedi saat devam eden işğal ameliyesinden sonra muhabere-i telgrafiyenin teessüs ettiği, hükûmet-i mülkiyemizin tekrar ifayı vazifeye başladığı ve en bariz alâim-i hakimiyet olan polis ve jandarmamızın dahi vazifesini ifaya devam eylediği anlaşılmiş olduğundan bu cihetlerin dahi oradaki hamiyetmendana beyanı suretiyle teskin-i heyecanlarına himmet buyurulması”

Diğer taraftan İzmirde cereyan eden hadisatı merakla tâkib ediyoruz. Etraftan haberler soruyoruz. Livanın İzmir vilâyetiyle yakından alâkası bulunan Ayvalık kaymakamından 17 Mayıs cumartesi günü makina başında malûmat istiyorum:

— Nasılsınız? Ne haberleriniz var? İzmirde dair ne mâlûmat alabildiniz?

— İzmir hakkında iş'arat-ı âlilerinden başka mevsuk mâlûmatımız yoktur. Ancak bu sabah İzmirden gelip Dersaadete gitmek üzere limanımıza uğramış olan *Jan* namındaki İtalyan vapuruna kadar gittim, Vapur İzmirden yolcu almamış, bir tek kadın bir suretle gelebilmiş. Onunla görüşen bir Ayvalıklıdan aldığım mâlûmata göre

Yunan askerinin hîn-i hurucunda başta bir hoca, elinde siyah bir Hilâliahmer bayrağı olduğu halde Redd-i ilhak cem'iyeti namına ahaliyi silaha dâvet ederek asker üzerine ateş açmışlar ve bir hayli müddet mukabele devam etmiş ise de daha o akşam sükûn teessüs etmiş ve bu hareket merkezinin KÖYLÜ Gazetesi idarehanesi olduğu anlaşılmiş ve müşevvikler derdest olunmuştur. İki beyinsiz adamın yüzünden mâsum ahaliden de bir hayli maktul ve mecruh vukua gelmiştir. Bir müddet inkitaa uğramış olan telgraf muhaberatı dün İzmirle İstanbul arasında doğru hat üzerinden tekrar cereyana başlamış, ta gece yarısına yakın bir zamanda hat serbest kalarak muhabere memurlarından havadis almaya çalışılmış ise de mezun olmadıkları cevabı alınmıştır. Bergamaya gelmiş olan ZEYBEK gazetesi müdürüne gece servis tarikiyle vaziyet sordurulmuş, yalnız buhranın zail ve İzmirin bizim olduğu yolunda muhtasar bir cevap alınabilmiştir. Hükûmet-i mülkiyenin İzmir'de elyevm mevcut olup olmadığı asıl calib-i merak nokta ise de, buna dair bir mâlumat alamadık. Yalnız Bergama ve Ayvalık'ın resmî telgraflarının dün akşam üzeri çekildiği, fakat mukabeleten devair-i resmîye namına telgraf alınmadığı vâki sual üzerine Bergamadan anlaşılmiştir. Bergamanın heyecanı dahi ziyade olduğu ve oraca da mukavemet vukuu hiss olunuyor. Edremit'i dahi iyi görmüyorum. Bugün Zeytinlik kariyesinden pomak muhacırları hemşehrilik dolayısıyla bana adam göndermişler, ne yapacaklarını soruyorlar. Bittabi selâmetin sükûn ve itaatte olduğu nasayihinde buldum. Lâkin Edremit'te ve belki Burhaniye'de de bâzı tahrikât olduğu anlaşılıyor. Şu sırada bu iki mühim Kazanın iyi idare memurlarından mahrumiyeti cidden dâî-i mehaliktir. Bizim rumlarda şimdilik her vakitten ziyade bir sükûn görülüyor. Hükûmete riayet ve itaatte kusur etmiyorlar. Kazamızda yalnız yüz elli hane kadar Kolaşın'lı boşnak muhacırlarını havi olan Küçükköy ahvalinden korkulur. Akşam o civardaki kışladan gelmekte olan askerî mekkâri efradının hayvanları boşanarak mezkûr kariyeye kaçmış ve askerler tarafından takîbedilmiş oldukları esnada jandarma devriyemiz tarafından hatâen asker üzerine ateş edilmişse de yanlışlık derhal anlaşılarak lehülhamd bir kaza olmamıştır. Geçen gün bu köye İngiliz kumandanı ile beraber gittik ve her iki tarafa da bir hayli nasayihde bulduk ise de rumlar gene boşnaklardan şikâyette bulduklarından yarın da gideceğim. Evvelki gün Kazâımıza hemcivar olan Ayazment köylerini de dolaşmıştık. Bunlar tarafından bir tehlike melhuz değildir. Gömeç

köylerinde bir hayli boşnak ve adalı müslümanlar bulunduğundan, o taraftan bir parça korku vardır. Lakin mahalli hükümet, tedabir-i ciddiye ile teskin-i ezhana kudretiyab olabilir. Çünkü yerli ahaliyi bu gibi tahrikâta müsteit görmedim.

— İzahatınıza teşekkür ederim. Memleket pek nazik dakikalar geçiriyor. Kabine istifa etti. Resmen de tebliğ edeceğim. Vekâleten idare-i umur ediyorlar. Her vesile ile sükûn ve vezaif-i mevduaya fart-ı merbutiyyet ve gayret tavsiye olunuyor. Müslümanların korku hasebiyle hicretlerine, yerlerinden oynamalarına mâni tedabir ittihazı lâzımdır. Rumlar sükûn ile hareket ederlerse müslümanlar için de korku kalmaz. Müslüman ekseriyyetini, memlekette küçük bir hadisenin pek büyük zararlar tevhit edeceğinden bahisle sükûn ve itidale dâvet ve vaziyetin inkişafına, hükümetin tebligatına intizar eylemelerini tavsiye muvafık olur. Cıvarda muhill-i asayiş hiçbir vak'amız yoktur. Hadkinsonun İzmir mukadderatı hakkında mâlûmatı yok mudur? İstanbuldan ne haberler alıyor?

— İşgal meselesini telgrafname-i devletleri üzerine bendeniz kendisine söyledim. Hayretler ile telâkki etti, hattâ inanmak istemedi ve bizim hanedeydi, hemen Dersaadete bir şifre yazdı. Cevabını alamadığı için akşam da bir şifre yazdı. İzahat istedi. Bugün ayak üzeri yolda tesadüf ettim. Cevap geldiğini ve görüşmeğimizi söyledi. Şimdi gidip kendisini göreğim. Maiyyetindeki emirber çavuşun Sadettin efendi zimmetindeki parasına büyük ehemmiyet veriyor. Çünkü vaktiyle cebren ve kerhen alındığına kaani olmuştur. Bunun için bu paranın bir an evvel gönderilmesine delâlet buyurulursa pek ziyade memnun kalacaktır. Her vakit mutedil, adaletperver ve Osmanlı hükümeti ile müslümanlara karşı hüsn-ü nazar sahibi bir zattır. Burada müslüman olarak kasabadaki memurlardan başka kimse yoktur. Onlar da ailelerini civar müslüman kazâlarına gönderdikleri için müsterihtirler. Ancak, burada yarınki pazar günü bir işgal veya ilhak vukuu rumlar arasında söyleniyormuş. Bunun bittabi ne derecelere kadar ciddi olduğu bilinemezse de zaman mümteni mümkün kılacak bir kabiliyetle ilerliyor.”

Kaymakama sükûn, itidal ve metanet tavsiye ederek Hadkinson'la görüşmesi neticesi hakkında vereceği mâlûmata intizar ettiğimi bildirdim.

Hadkinson rolünü iyi oynuyor. İzmirin işgalini haber alamamış da kaymakam haber verince hayretle telâkki etmiş. Sonra İstanbul-

dan şifreyle malûmat istemiş, cevap alamamış, tekrar bir şifre daha yazmış! (Kaymakam, Hadkinsonun bu şifrelerinin İzmir işgali hakkında malûmat istemekten ziyade Ayvalık vaziyetine dair raporlar olduğunu ya bilerek saklıyor, yahut da bilmiyor, fakat bilmiş olması daha kuvvetli. Çünkü Hadkinson'dan şüphelenmiyeyim, diye bana onu methediyor. Bir sürü laf ve güzaftan sonra da ehemmiyetsiz bir şeymiş gibi, yolda ayak üzeri kendisine tesadüf ettiğini ve Hadkinson'un cevap aldığını bildirerek görüşmeye çağırdığını söylüyor ve bütün bunlar arasında da Ayvalığın işgal ve ilhak şayialarından bahsediyor.

Nihayet gece, 17/18 Mayıs 335: Kaymakam, Hadkinsonla mülakatı neticesini bildiriyor:

“Bugün Hadkinson beyle görüşüldü. İzmirde vâki olduğu gibi Ayvalığın da aynı âkıbete mâruz kalması ihtimal dahilinde gösterildi. Daha doğrusu Midilli'de vukua gelen hazırlıkların böyle bir âkıbeti teyit etmekte olduğu anlaşıldı. Verilen karar, öyle bir hal vukuunda kuvvei işgaliyenin tesis-i sükûn etmesine değin kuvvayı Osmaniye tarafından her türlü fedakârlık mukabilinde muhafaza-i âsaişe itina olunacak. Bu müddet zarfında dahilden harice ve hariçten dahile hiçbir şüpheli ve müsellaş şahıs bırakılmamak için şehrin harici âdeta kordon halinde askeri devriyeleri tarafından muhafaza edilecek. Asıl vukuat zuhuru muhtemel bulunan Küçükköy karakol efradı takviye olunarak orada Jandarma Kumandan Muavini Mülazim Âtîf efendi bulundurulacaktır. Keyfiyet Mıntaka Kumandanına söylenildi ve suret-i resmîyede yazıldı. Fakat jandarma kumandanı, burada kuvvet olmadığından bahisle Küçükköy karakolunun takviyesini ve kumandan vekilinin merkezden ayrılmasını terviç etmiyor. Bahusus bu akşam hapishanede mevkuf bulunan iki rumun gûya ahali tarafından hücum ile kaçırılmış oldukları haber veriliyor ise de jandarmaların böyle bir hal vukuundan korktukları için bunu kendilerinin yaptığını hissediyorum. Ancak şimdilik hüsn-ü muamele ile istihdamlarına çalışılmaktan başka çare yoktur. Zira bu gece yedi jandarmanın silahlarını alarak firar eyledikleri bildirildi. Bu halin diğerlerine de sirayet etmesinden korkuluyor. Mıntaka kumandanlığınca mümkün mertebe hükûmet-i mülkiyenin emrine fazlaca efrad-ı askeriye verilmesi suretiyle inzibatın temini, merciinden tebliğ edilse fena olmaz zannedirim. Bu gece dahi sükûn içindedir. Şimdi devre çıkacağım. İnşallah bir fenalık vuku bulmayacaktır. Yalnız, Küçükköye bir bölük ikamesi

hususunun firkaca Mıntaka kumandanlığına emir verilmesi tehlikeyi bertaraf edecektir. Oraya kuvvayı işgaliye pişdarlarının geldiği söyleniyor. Doğru olamamakla beraber endişemizi mucip oldu. Bir de İzmirde hükûmet-i mülkiyenin mevcudiyetini teyit eder birşey yoktur.”

*

* *

İki gündür Ayvalık Kaymakamı ile muhabereden edindiğim intiba: Ayvalıkta tertip edilmiş muntazam bir plânın tatbikatına geçilmiştir. İngiliz mümessili Hadkinson, bu plânın tatbikinde Yunan Salibiahmer heyetiyle kaymakam arasında fikir ve hareket mutabakatını tesis ve temine çalışmaktadır. Bir taraftan da işgale dair şayiaları tahkika lüzum bile hissetmiyor, Livanın anlamak istediği şeylere fazla ehemmiyet vermiyerek Livanın da vaziyeti sükûnet ve atâletle telâkkisini temine ve Ayvalığın kendilerince bozulması matlup olan asayiş ve inzibatını korumaya matuf tedbirlerini önlemeye gayret ediyor hissini uyandırıyor. Henüz ihanetine kaani olmuyorum, fakat jandarmaların kaçması, mahpuslardan birkaçını kaçırmaları gibi söküntüye ve yıkıntıya münthehi olacak hadiseleri bile ehemmiyetsiz ve âdi vak'alar gibi hikâye ediyor. İşgal vukuu takdirinde tarz-ı hareketi bile kararlaştırıyor. “Kararımız,” yahut “verilen karar” dediğine göre, bu kararı kiminle müzakere edip veriyor? Hadkinsonla olduğu anlaşılıyor. Karar muhteviyatı da bizim askerimizin işgal kuvvetlerinin tesis-i sükûn etmesine muavenetten ve her türlü müdahaleye mâni olmasından ibaret. Askerî Mıntaka kumandanının elindeki kuvveti de parçalayarak elden kaçırılmasına çalışıldığı, fakat Mıntaka Kumandanı Kaymakam Ali Rıza beyin Kazâ Kaymakamı ile teşrik-i mesai etmediği anlaşılıyor. Bilhassa bu kadar şayialar çıkar, hattâ Yunan pişdarlarının karaya çıktığı şâyi olur da Mıntaka Kumandanı âtil ve hareketsiz kalır mı? Bir mâna veremiyorum. Kaymakamın heyecan ve korku sâikası ile can kaygısına düştüğüne ve vukuunu muhakkak addettiği işgal esnasında Hadkinsonun himayesinden istifadeyi temin fikriyle idarenin dizginlerini Hadkinsonun ve bilvasıta Yunan Salibiahmer heyetinin eline teslim ettiğine zahip oluyorum.

Telgrafı tekrar tekrar okuyorum. Bütün gece bâzan müspet, bâzan menfi mülâhazalarla kaymakamın işgal vukuunu haber verdiği sabahı, 18 Mayıs pazar sabahını bekliyorum.

18 Mayıs 335 pazar. Ayvalık kaymakamının müstacel telgrafını alıyorum:

“Ahval kesb-i vahamet etmiştir. Ayvalığın işgal edileceği anlaşılıyor. Her ne kadar resmî bir tebliğ yoksa da akşamdanberi 10 jandarma firar etti. Hükûmet her türlü vasıta-i icraiyye ve inzibatiyyeden mahrumdur. Bu sabah cami imamı ile diğer üç müslüman hanesi birtakım rumlar tarafından yağma edilmiştir. Bir polis ile gönderilen dört asker de, biz bu işle başa çıkamayız, diye polisi terk ve Mıntaka dairesine savuşmuşlardır. Bugün kasaba dahilinde temin-i sükûn için mes’uliyetim tahtında istihdam edilmek üzere asker istedim. Kaabil-i istimal mevcudun ancak yüz kişiden ibaret olduğu ve bunların da Mıntakadan ayrılmalarının mümkün olmadığı gibi askerin işe müdahale ettirilmesinde birtakım hezele tarafından üzerlerine ateş edilerek mukabeleten büyük bir yangının zuhuruna sebebiyet verilmiş olacağı bildirildi. İngiliz kumandanı Hadkinson bey de bu mütalâadadır. Kan çıkacak olursa pek fena olacaktır. Bendeniz de gerek Mıntaka, gerekse İngiliz kumandanlarının mütalâasını vârit görüyorum. Esasen işgal edileceği anlaşılan bir memlekette anarşi ihdası ile katl-i nüfusa sebebiyet vermek muvafık-ı akl-u basiret olmasa gerektir. Son karar, bugün islâm ailelerinin bir kısmı asker muhafazası altında Gömec’e naklettirilecektir. Kalan aileler de İngiliz kumandanının hanesi karşısında bir haneye nakolunarak Salibiahmer efradı tarafından muhafaza ettirilecek ve onlar da yarın naklolunacaktır. Memurin geceleri Mıntakada kalmak suretiyle vazifelerine devam ettirilecek ve nihayet şehri işgal ve askerin ihraç emri verilecek olursa, cümlemiz birlikte askerle beraber dahile çekileceğiz. Bu suret tensip olunduğu takdirde hemen icrasına teşebbüs edilmek üzere emirlerinize muntazırım.”

“Ahval kesb-i vahamet etmiştir, Ayvalığın işgal edileceği anlaşılmıştır.” diye başlayan Kaymakamın bu telgrafını okurken “Yunan harp ve nakliye gemileri Ayvalık önündedir” diye bir fıkra beklerken, Ayvalık bozguncularının tertipleriyle karşılaştığımı görüyorum. Tertip ve plan tatbikatı benim de tensibime arz olunuyor. Birkaç jandarmanın kaçması, birkaç eve taarruz, işgal vukuuna delalet ediyormuş demek. Şehrin işgal ve askerin ihraç emri verilecek olursa hep beraber çekileceklermiş. Bu emirleri kim verecek? İhraç edileceği bahsedilen askerden meydanda eser yok. Makam-ı Livaya akıl ve basiret de tavsiye olunuyor; esasen işgal edileceği anlaşılan bir mem-

lekette anarşi ihdası ile katl-i nüfusa sebebiyyet vermek akıl ve basirete muvafik değilmiş ve bilhassa Hadkinson bey de bu mutalâadaymış. Kaymakamın anarşi hakkındaki telâkkisi de çok garip. Zabıta ceraimine karşı hükûmet zabıtasının hareketi meğer anarşi tevhit edermiş. Öyle ya, anarşi ihdas etmemek için Kaymakam, Yunan Salibiahmer efradını hükûmet zabıtası yerine ikame etmek istiyor!

Telgrafhaneye giderek Kaymakamı derhal makina başına çağırardım:

— “Ayvalığın işgal edileceğine dair ne gibi delâil ve emarat mevcuttur ki bugün yahut yarın işgal edileceğine kanaat hâsıl ettiniz? Hadkinsonun beyanatı ile mi buna karar verdiniz?”

— “Mumaileyhten Midilli’de vapurların hazırlıklarını anladım. Gerçi kendisine bir emr-i resmî gelmemiş ise de bu istihbar mev-suk, Salibiahmer ile buradaki rumların hazırlıklarıyla müeyyettir. Ailelerin tecavüzden vikayeleri için de buradan bu suretle nakledilmelerinden başka bir çare göremiyorum. Her ihtimale karşı memurün vazifeleri başında ve tahtı muhafazada olarak son dakikaya kadar çalıştırılacaktır. Mesele lehimize neticelenecek olursa bu tedbir-i muvakkatte bir mahzur görmüyorum. Bendeleri bütün memurların şimdiye kadar telaş ve heyecanına asla ehemmiyyet vermiş olmayıp... (Muhabere burada kesildi. Telgraf muhabere memuru kaymakamın Hükûmete gittiğini, rumların Hükûmete hücum ettiklerini ve müsademe olduğunu haber veriyor).

Mıntaka ve jandarma kumandanlarını da makina başına dâvet etmiş bulunduğum için muhaberenin Mıntaka kumandanı tarafından yapılmasını bildiriyorum. Mıntaka kumandanı:

— “Kaymakam bey Hükûmete gitmiştir. Ne emirleri varsa bu-yursunlar.” diyor.

— “Ne gibi vukuat cereyan ediyor? Asker ne yapıyor?”

— “Bu hususta Kaymakam beyin kâfi derecede arz-ı malûmat ettiğini okudum. Binaen aleyh ahval saatten saate kesb-i vahamet ediyor. Eldeki kuvvetle bir dereceye kadar vaziyeti idame edebilmek ve neticeye intizar eylemek istiyorum. Vaz’iyyetin idamesi için dahi en ziyade tasmin ettiğim maksat, tarafeyn için kan dökülmesine ve işin büsbütün çığrından çıkmasına meydan vermemek ve sebep teşkil etmemektir. Bununla beraber hükûmetin maksat ve siyaseti hakkında

sarih bir mâlûmatımız olmaması ve merciinizin sâkıt olması hattı-hareketimizde bizi biraz tereddüde sevk ediyor efendim.”

Bu ifadeye çok canım sıkılıyor. Mıntaka kumandanı bana merciimin sâkıt olduğunu söylüyor. Acaba Kabinenin istifa etmiş olmasından Livanın re's-i idaresinde mes'ul bir adamın bulunamayacağını mı zannediyor? Kaymakam rütbesinde bir kumandanın hükûmet teşkilâtından bu derece bibehre olmasına imkân ve ihtimal veremiyorum. Her halde maksadı bu değildir, diyorum. Fakat hükûmetin maksat ve siyasetini bilmediği için tereddüde düştüğünü de söylüyor. Kaza Kaymakamı ile aralarının iyi olmadığını ve bunda pek haklı olduğunu biliyorum. Kaymakamdan esasen ben de şüpheleniyorum. Hadkinson ile münasebetleri lüzumundan fazladır. Fakat Kumandan, Livanın Mutasarrıfına karşı da şüphelerini ızhardan çekinmiyor. Bir bakıma haklı olduğunu düşünüyorum. Çünkü İtilâf ve Hürriyet devrindeyiz. Kabinenin takip ettiği siyaseti bu zat da her halde benim gibi görüyor. Bununla beraber, mıntakasında askerinin müdahalesini icabettiren bir hadise vardır. Rumlar hükûmete hücum etmişler. Hattâ silah sesleri bile işitilmiş. Kaza Kaymakamı kendisiyle birlikte makina başında Mutasarrıfla muhabere ederken muhabereyi habersizce keserek Hükûmete gitmiştir. Öyle ya, İtilâf ve Hürriyet devrinde Karesi Müstakil Mutasarrıflığının başındaki adamın da her halde bir İtilâfçı olması lâzımdır. Belki de böyle düşünerek çekingen davranıyor. Beni müşkil mevkie koymak istiyor. Yahut da benden birşeyler anlamak emelindedir

Mıntaka Kumandanına Hükûmetin sâkıt olmayıp vekâleten idare-i umur ettiğini, memleketin hükûmetsiz idare edilemeyeceğini ve bunu neden böyle düşündüğünü izah ettikten ve sorduktan sonra, rumların cemmi gafir halinde Hükûmete geldiklerini öğrendiğim için kendisinden malumat istediğimi, halbuki bana vaziyetin idamesinden bahsolunduğunu, hükûmetin her türlü hareketleri bastırmaya kâfi kuvveti mevcut olduğunu ve sorduğum vukuat hakkında sarih ve kat'i malumat vermesi icabettiğini ve ancak bu suretle kendisine de kat'i emirler ve talimat verilebileceğini yazdıktan sonra, “Hamiiyet-i vataniyenizi gözönüne getirin. Ortada birşey yokken işgalden bahsetmek ve olacak diye korkmak muvafık mıdır?” kaydiyle Kumandanın hamiiyetini ve cesaretini tahrik ettim ve “Kuvvei işgaliye meydanda yokken hükûmeti acz içinde terk edip çekilmek hamiiyet-i diniye ve vazife-i vataniyye ile kaabil-i telif midir?” diye müessir

bir cümle de ilave ettim. Bu ifadem lâzım gelen tesiri yapmıştı. Mıntaka Kumandanı Kaymakam Ali Rıza bey derhal cevap yazıyor ve

- Beyefendi, merciimizin, yani İzmirin bizimle muhaberesinin münkatı olmasını size arz ediyorum. İfademi not eden muhabere memuru “merciimizi”, “merciiniz” yazmıştır. Vaziyetin idamesinden maksadım dahi hükûmetin tamamen ifayı vazife etmeye devamını temin etmek demektir. Maksat yanlış telakki buyurulmasın.”

dedikten sonra,

- “Bendeniz hamiyet-i vataniye ve diniyemi birçok fevkalâde hizmetlerle şimdiye kadar isbat ettim, Allah gene utandırmayacaktır.”

diyor. Cevaben, merci olarak Bandırmada Nizamiyye Fırkasına (61 inci Fırka. Kumandanı Miralay Kâzım Bey. “General Kâzım Özalp”) merbutiyetinin temin edildiğini ve orası ile muhabere etmesini bildirdikten sonra,

— “Hükûmet önünde neler oluyor? Buna dair cevap vermiyorsunuz.” dedim. Cevap veriyor:

— “Hükûmet önünde birşey olmamıştır. Başka bir mahalde olduğu anlaşıldı.”

Hayret ve taaccübüm artıyor. Vak’a izah olunuyor:

— “Kasaba dahilinde geçmekte olan dört mekkâri efradından birisi tarafından bir rum üzerine ateş edilmiş ve cerh edilmiş, vak’a tahkik ediliyor. Asker tevkif ve şiddetle muamele-i kanuniyesi yapılacağı tabiidir.” diyor. Hükûmete hücum ve müsademe haberlerinin mahiyeti anlaşılıyor. Muhabere memurunun kulağına müsademe sesleri nereden gelmiş diye taaccüp ediyorum. Kaymakam beyin tekrar makina başına geldiğini muhabere memuru bildiriyor. Bunun üzerine muhaberenin Kaymakam tarafından yapılmasını söyleyerek,

— “Demin yazmakta olduğunuz şeyleri ikmal etmediniz ve Hükûmete gittiniz. Devam ediniz.” diyorum. Cevap veriyor:

— “Bendeniz rumlardan bir cemmi gafirin Hükûmet önüne toplandığını haber alarak gittim. O civarda iki müsellaah suvari

mitralyoz askeri tarafından bir rum vurulmuş olduğu için zaten mevcut olan galeyana kesb-i şiddet etmiştir. Askerin mavzerle müsellahtır olmasına ve tabip tarafından verilen henüz şifahi raporda maktulün sol gözünün üzerindeki fethanın oldukça büyük olmasına nazaran bunun, askerin müruru esnasında mürettep bir katil olması da varittir. Arzettiğim vaziyette iki yol vardır. Ya burada kan dökülmesine sebebiyet verildikten sonra işgal kararı henüz verilmediyse intaç ettirmek, yahut şimdiden hakikati derpiş ederek kan dökülmesizin Salibiahmer heyetinin muavenetine ihtiyaç göstermektir, ki bu da neticeten hükûmetin takrir-i emn-ü asayişe gayr-ı muktedir bir vaziyette bulunduğunu itiraf demektir ki gene neticesi işgaldır. Birinci şık kabul edildiği takdirde burada kalmış olan birkaç memur ailesi ile memurların ve belki de o esnada mürettep olarak rumlardan da birçok ma'sumların kanlarını feda etmek lâzım gelecektir, ki bunun neticesinde gene mevcut kuvvetle temin-i asayişin kaabil olamayacağı Mıntaka Kumandanının zatiâlilerine vermiş olduğu izahattan anlaşılmaktadır. Bendeniz bunun mesuliyetini kabul edemem. İkinci şikka gelince, bu da bir memleketin işgaline sebebiyet vermek demektir ki bu dahi ihanet-i vatanıdır. Binaenaleyh hamiyetli bir Türk evladı gibi son dakikaya kadar taraf-ı Devletlerinden alacağım emri hafriyyen icra edeceğim. Arz ve seri' bir emre intizar etmekteyim, efendimiz." diyor.

Artık mesele sarahaten anlaşılmaktadır. Ayvalık rumları gürültü ve patırdı ile Ayvalıktaki hükûmet kudret ve kuvvetini kaçirtmak ve işgali emrivâki yapmak istiyorlar. Kaymakama artık açık ve kat'i söylemek icabetmiştir:

— "İzahatınızdan şunu anlıyorum: Demek istiyorsunuz ki," diyorum, "Asayiş temine kuvvetim kâfi değil. Ya kan dökecek ölmek, yahut hükûmeti mahalli ahalisine terketmek lâzım. Hükûmet orada böyle birşey kabul edemez. Ahali kan dökmesini istiyor mu? Hükûmeti cebren almak istiyorlarsa hükûmet de lâzım gelen mukabelede bulunur."

dedikten sonra işgal meselelerinin mevzubahis edilmesine hayret ettiğimi, idare-i umurda kemal-i metanetle ibraz-ı gayret ve feda-

kârî edilmesini ve asayişî ihlale teşebbüs edenlerin tecziyesi hususunda da ihmal olunmaması lüzumunu tebliğ ettim.

Kaymakam bey tekrar cesarete gelmiştir. “Bendelerinin vazifem emr-i âlilerine son damla kanıma kadar sadık kalmak olduğunu müdrikim” demekle beraber, “kuvvayı askeriyenin bütün mevcudunu bu uğurda istimal etmek üzere henüz makina başında bulunan Mıntaka Kumandanı beye de tebliğ edilmesini istirham ederim.” demekten sarfinazar edemiyor. Derhal cevap veriyorum:

- Memleketin sükûn ve asayişini temin hususunda size verilen emirlerin Mıntaka Kumandanlığına da şumulü tabiidir. Mıntakanın vazifesi temin-i âsâyîş değil midir? Kendisine merci dahi gösterilmiştir. Babdırmada Nizamiye Fırkası ile bilmuhabere oradan telakki edecekleri evamirin dahi infazı zaruridir. Size yazdığım şeylerin bir suretini ve yahut hulâsasını Mevki Kumandanlığına tebliğ edebilirsiniz.”

Bu defa Mıntaka Kumandanı Kaymakam Ali Rıza bey tekrar yazıyor:

- “Evvelki mâruzatımın vehlei ûlâda yanlış anlaşılmış olması bendeniz için mucib-i teessürdür. Bunun için cereyan-ı ahvali şimdilik biraz arz ediyorum; Bu akşam mahpuslar hükûmet binasından pek kolaylıkla bırakılmış ve muhafazalarına jandarmaca layıkıyla himmet edilmemiştir. Akabinde jandarmalardan birçoklarının firar ettiği haberi verilmiştir. Elhâletühâzihi 6 jandarma kaldığı hakkında bana rapor verilmiştir. Bununla beraber, her türlü zahmet ve fedakârlığa katlanarak askeri, her an ve her suretle asayişe hasrettim ve şunu kat’i olarak arz ederim ki, zelilane bir surette emrivâkiler hudûsüne tahammül edemem. Bu cihetten suret-i kat’iyyede zatâlılilerini gerek şahsen ve gerekse resmen temin edebilirim efendim.” diyor. Bu güzel ve ümitbahş teminata mukabil ben de:
- “Vazifenizi hüsn-ü ifaya gayret edeceğinize emniyyetim berkemaldir. Teşekkür ederim. Bütün ümitlerim sizlerdedir. Akşama gene ayrıca görüşürüz.” diyorum. Muhabere nihayetlendiği halde bir müddet sonra Kaymakam ilâve ediyor:
- “Tebliğat-ı âlileri üzerine hamiyet ve dirayeti müsellemlen olan Mıntaka Kumandanı bey ile son neferimizin istimali ve son

damla kanımızın fedası için aramızda muvafakat hâsıl olmuştur. Son dereceye kadar silah istimalinden tevakkî olunarak nasayih-i lâzime ile teskin-i galeyana çalışılacak ve bir taraftan da elli, altmış nüfustan ibaret olan müslüman aileleri taht-ı muhafazada emin yerlere gönderilecektir. Şayet galeyanın iyilikle önü alınmazsa ve istimal-i silaha onlar tarafından ibtidar olunursa mukabeleten bütün kuvvetimizi sarfedeceğiz. Şimdi Metropolit vekili ile rum muteberanını berayı nasayih dairei hükûmete celbediyorum. İdarei örfiyyenin teşdidi ilan olunacaktır. Akşam üzeri tesirat-ı vâkıadan ve vaziyetten arz-ı malumat ederim efendim.”

Bu makina başı muhaberesi neticesinden seviniyorum. Kaza Kaymakamının mâneviyatı kuvvetlendirilmiş ve bilhassa Mıntaka Kumandanı ile aralarında işbirliği temin olunmuştur.

Telgrafhanede beraberimde Liva Jandarma Kumandanı Hurşit Bey de vardır. (Sonradan Ankarada Jandarma Umum Kumandanı olan Miralay Hurşit Bey). Mıntaka Kumandanı Kaymakam Ali Rıza Beye hitaben yazdığım kelimeleri biraz ağır bulduğunu, çünkü Ali Rıza Beyi şahsen tanıdığını, kendisinin hakikaten kıymetli ve fedakâr bir asker olduğunu, Osmanlı ordusunda arkadaşları arasında şöhreti bulunduğunu söylüyor. O dakikaya kadar bilmediğim Mıntaka Kumandanı Kaymakam Ali Rıza Bey, meğer İstanbuldan tanıdığım Ali Beymiş.* Bunun bu hüsn-ü tesadüfle anlaşılmasından çok memnun oluyorum ve ben de kendimi Ali Beye tanıtıyorum. Meğer o da Balıkesire henüz bir ay gibi kısa bir müddet evvel gelmiş olan Mutasarrıfın, herhangi bir Hilmi Bey olması ihtimaliyle meşreb ve mesleğini bilememesinden mütereddit ve çekingen bir vaziyet almış imiş. O da bu tanışmadan çok memnundur. Bana, benim ifadelerimden kuvvet ve cesaret aldığını yazıyor. Benim de istikbaldeki hadiselerle daha kuvvet ve metanetle karşı koyabilmek cesaretim ve itimadım artmıştır. Benim için Ali Bey Ayvalıkta başlı başına bir kuvvettir, diyorum.

Yunan Salibiahmerinin, İngiliz mümessili Hadkison ile birlikte hazırlamış olduklarına tamamen kani olduğum bu pazar günkü faaliyet ve hareketin önüne geçildiğinden dolayı da münşerih ve müs-

* Ali ÇETİNKAYA

terihim. Akşam üzeri Ayvalık Kaymakamının raporunu alıyorum. Telgrafında şöyle diyor:

— “Avn-i hak ile sükûnet-i tamme iade edilmiştir. Herkes iş ve gücü ile meşgul oluyor, türkçe ve rumca lisanları üzerine neşrolunan beyannamelerle hükûmetin en son şiddetle hareket edeceği ilan olunmuş, bütün kuvayı askeriyenin istimaline Mıntaka Kumandanlığı ile itilâf-ı tam hâsıl olarak işe başlanmıştır. Müslüman ahali ve memurin dahi hükûmetimizin emriyle ölünceye kadar muhafaza-i mevki etmeye karar vermiştir. Bugün askerın taht-ı muhafazasında Gömeç’e kadar gönderilen sekiz, on muhacir kadın ve çoluk, çocuk müstesna olmak üzere kimsenin yerinden oynatılmasına şimdilik lüzum görülüyor. Son bir fert kalıncaya kadar bütün müslümanlarla memurinin ölmeye karar vermiş olduğu ve fakat bunun da hak dâvasında bulunanların gayelerine muvafık düşmeyeceği hakkındaki teşrihat ve tebligat icabedenlere fevkalâde surette tesir etmiş ve sükûnetin iadesinde Metropolit Vekili Efendinin pek ziyade gayreti görülmüştür. Bugün teşdid-i heyecanı mucip olan rumun katli meselesine gelince, caddeden hayvan üzerinde geçmekte olan dört müsellağ mitralyoz neferinin deniz tarafından üzerine ansızın çıkmış olan biri gra ve diğeri revolver ile müsellağ iki rumun ateş etmeleri üzerine efrattan birinin elindeki mavzeri ateş etmiş olduğu sabit oluyorsa da bunun müdafaaten vukuu anlaşılmağa beraber, yaranın suret-i vukuuna ve fethanın büyüklüğüne nazaran bunun diğeri tarafından atılan gra veya Karadağ tabancası kurşunu ile vurulmuş olduğu istidlal edilmektedir. Bu noktai nazar Kumandan Hadkinson Bey tarafından dahi kabul edilmekte ve asker tarafından vurulmuş olsa bile mukabeleten atılan kurşundan kazara vurulduğu teslim olunmaktadır. Bugünkü vukuatta beş islam hanesine duhul edilerek eşyaları yağma edilmiş ve diğeri iki haneye tecavüz vâki olmuş ise de men’edilip duhule muvaffak olunamamıştır. Düñki gün Malmüdürü Nail Efendinin boş kalan hanesinin kaptusu kırılmak suretiyle gasp olunan eşyanın bir kısmı bulunmuş ve faili derdest olunmuştur. Bugün Rüsumat memurlarından bâzılarının korkudan terk-i memuriyet ettiği istihbar kılınması ile bütün memurinin vazifeleri başında bulunarak

her türlü mehalik ve muhatarata karşı muhafaza-i mevki etmeleri hükm-ü kanun, menafii Devlet ve evamir-i hükûmetten bulunduğu hakkında bilumum rüesa-yı memurin-i mülkiyeye tamimen tebligat icra edilmiştir. Jandarmalardan firar eden iki kişi Gömeç'te yakalanmış ve orada birtakım heyecan-amiz işaat-ı kâzibede buldukları haber alınması ile teskin-i heyecan için Bergama, Edremit, Burhaniye kazaları ile Ayazment ve Gömeç Müdiriyetlerine telgraflar keşide edilmiş bulunduğu mâruzdur Efendimiz.”

Makina başında cevap yazdırıyorum:

- “Gayretinize teşekkür ederim. Jandarma kuvvetiniz tezyit olundu. Ora asayişinin muhafazasında bütün Liva alâkardardır. Ona göre mevkiinizden emin olarak ifa-yı vazifede ciddiyet ve metanet ibraz etmenizi tekrar ederim. Firari jandarmaları Jandarma Kumandanı vasıtasıyla celp ve evrak-ı tahkikiye tanzim ve bittevkif mahfuzen sevkediniz. Diğerleri de her halde o civar halkındandır, onların dahi derdestine ve sevkine himmet ediniz. Buradan da lâzım gelen mahallere yazılmıştır. Eşya gasp edenlerin, hanelere duhul edenlerin dahi tecziyesini talep ederim. Eşya bilistirdat eshabına iade olunmalıdır.”
- “Emr-i âlileri başım ile beraberdir. Bugece fevkalâde devriyeler dahi tertip olunarak kasabanın dahil ve harici taht-ı emniyete alınacaktır. Yine bizzat vazifeyi teftişiyeye ifa edeceğimi arz ederim. Başka bir emr-i âlileri var mıdır Efendim?”
- “Hayır, yoktur.”

Beklenen 18 Mayıs pazar günü hadisesi bu suretle kapanmış oluyor.

*

* *

Artık Ayvalıkta hükûmet kuvvet ve nüfuzu kendini hissettirmektedir. Kaymakam harekete geçerek evlere giren ve yağma yapan rumlar yakalanmış ve tevkif olunmuştur. Aradan henüz bir gece geçtiği halde bu rumların hükûmet tarafından tevkif edildiği, icabedenler tarafından yine icabeden makamlara bildirilmiş olacak ki, 19 Mayıs pazartesi günü Kaza Kaymakamı yine makina başında Ayvalık li-

manına bir Yunan torpidosunun girdiğini ve suvarisinin Kaymakama tebligatta bulunarak, İzmirde bulunan Amiral Galtrop tarafından memuren geldiğini ve mevkuf faillerin İzmirde müteşekkil Yunan divaniharbine sevkleri zımnında almak istediğini bildirmiştir. Kaymakama derhal Yunan torpidosuna menfi cevap vermesini ve faillerin Osmanlı kanunlarına tâbi bulunmaları hasebiyle Osmanlı makamları tarafından haklarında muamele yapılacağıınun tefhimini ve bunların mahfuzen Liva merkezine sevklerini bildirdim. Bu tecrübeden de eli boş çıkanlar artık sinmiş görünüyorlar. Yunan torpidosu Ayvalıkta kalmıyor. Menfi cevap alınca çekilip gidiyor. İngiliz mümessili Hadkinson da bu defa açık olarak teşebbüste veya delâlette bulunmuyor. Fakat İzmir işgalindenberi Ayvalık limanına ilk defa gelmiş bulunan bu Yunan torpidosu ile faaliyet, bu defa karadan denize intikal etmiş oluyor. Ayvalıkla Midilli arasında torpidolar, harp gemileri, nakliye gemileri zaman zaman görülüyor.

Bir hafta Ayvalıkta sükûnetle geçiyor. 26 Mayıs 335 pazartesi günü Kaymakam, işgal şayialarının tekrar kuvvetlendiğini bildirdikten sonra Ayvalık limanına bir İngiliz torpidosunun geldiğini ve suvarisi miralayla muhabere ettiğini, miralayın âsayişi sorduğunu, açıkta bir Yunan zırhlısı ile nakliye gemisi bulunduğunu ve asker çıkaracağı zannolunduğunu haber veriyor. Kaymakama evvelki iş'ar ve kararlardan bahsederek kuvvetli bulunmalarını tavsiye ediyorum. İngiliz miralayının asayıştan bahis açmasının işgale delâlet etmediğini ve bu vaziyetten istifade ederek Kaza dahilinde emniyet ve asayışın her zamandan ziyade müemmen olduğunun miralaya telkin ve temini lüzumunu bildiriyorum.

26/27 Mayıs gece yarısı Kaymakam beni gene makina başına çağırıyor. Telgrafhaneye gidiyorum. Muhabere ediyoruz. Şunları söylüyor:

— “Akşam saat yedi buçukta bir Yunan torpidusunun delâletiyle içi dolu bir Yunan nakliye sefinesi limanımıza girmiştir. İngiliz miralayı kendisine karaya asker ihracı için Sulh Konferansının henüz bir kararı tebliğ edilmiş olmadığından asker ihracına mümanaat edilmiş ve bu gece limanda kalmak üzere vâki olan talebe de rû'yi muvafakat gösterilmediğinden sefينة hemen limandan ihraç edilmiş ve keyfiyet mumailleh miralay tarafından İzmirde bildirilip yalnız muhtasarca “İyi ettiniz”

cevabını almıştır. Asayiş bahsine gelince, bunun son dereceye kadar muhafazası menfaat-i vatan iktizasından olduğunu tamamen müdrik bir vicdan ile çalışıyorum. Mâhâza bu akşam, bilmem neden, Mıntaka Kumandanı Bey efrad-ı askeriye-yi topladığından kasaba devriyesiz kaldı. Jandarma Kumandanı ile muavininin ve benim emirberlerimiz dahi dahil olmak şartıyla, elde sekiz jandarma ve dört polisimiz vardır. Bunların hepsini devriyeye çıkardım. Bendeniz de Jandarma Kumandanı ve polis komseriyle devriyedeyiz. Ancak bu sekiz jandarmanın gece gündüz bila-istirahat çalışmaları mümkün olamayacağı gibi memleket inzibatsız kalmıştır. Emniyet-i mal ve can ve namus yoktur. Binaenaleyh, işgal edilsin, diye İngiliz Kumandanına ahalden bir heyet gidip işgal teklifinde bulunacağından bihakkın korkulduğu cihetle yarın musırren Kumandanı kuvve-i askeriye istiyeceğim. Kendisi her halde bildiğinden ayrılır bir zat olmadığından bu hareketin vehameti hakkında taraf-ı devletlerinden kendisine tenbihat-ı kat'iyede bulunulmasını istirham eylerim."

Kırk iki mevcutlu jandarmadan elde sekiz nefer kaldığı hakkındaki bu ifadeden korkuyorum. Jandarmalara ne oldu? Demek mânevîyat gene bozulmuş. Mıntaka Kumandanı da vaziyeti ciddi gördüğü için askerini elden kaçırmamak ve icabında müdafaa yapabilmeyi temin için askerini toplu bulunduruyor. Kaymakamın yanında makina başında olduğunu öğrendiğim Kaza Jandarma Kumandanını isticvap ediyorum. Liva Jandarma Kumandanı Kaymakam Hurşit Bey bir, iki gün evvel muhabere ederek Ayvalığın jandarma vaziyetini tetkik etmişti. Kaza Kumandanı şimdi bana vetdiği mevcut listesinde muhtelif vazifelerde hizmette bulunanlarla beraber elde bulunan sekiz nefer ve bir başçavuşla cem'an yirmi yedi neferin hesabını veriyor. Kırk ikiden on beş noksan. Bunları soruyorum. Firardır diyor ve işin içinden sıyrılmak endişesiyle bunların firar jurnalının Tabura bildirildiğini söylüyor. Alay Kumandanı Hurşit Bey bana bundan hiç bahsetmemiştir. Çok sıkılıyorum. Kaymakamın tahmin ettiğini söylediği gibi asayişsizlikten Ayvalık rumlarının heyet halinde işgal talebinde bulunmaları tehlikesini düşünüyorum. Zemin hazırlamak için kasabanın inzibatsız bırakıldığı şüphesi gene içime geliyor. Her halde jandarmaları firara teşvik eden propagandalar var. Kaymakama talimat veriyorum:

- “Mıntaka Kumandanına evelce lâzım gelen talimat verilmiştir. İnzibat ve asayişle kendisi alâkadardır ve bundan mes’uldür. Suret-i münasebede kendisiyle anlaşılırsa bildiğinden ayrılmaz bir zat olmadığı anlaşılır. Her halde vaziyeti kendisiyle görüşüp ve müzakere edip icabeden tedbirleri ittihaz edersiniz. İngiliz Miralayının bu sırada orada bulunmasının büyük bir hüsn-ü tesadüf olduğu anlaşılıyor. Vaziyetin bu şeklinden istifade edilmeli, asayiş ihlal için sa’yedenlerin bütün ef’ali kendisine izah edilmelidir. Yarın jandarma meselesini burada halledeceğim. Yarın sabaha kadar devriyenizle mevkii ve vaziyeti muhafazaya çalışınız. Alessabah Mıntakadan asker alınız. Devriyeleri kuvvetlendiriniz. Jandarma kadronuzun ikmaline yarın çalışılacaktır.”

diyorum. Kaymakam cevap veriyor ve

- “Şimdi gene Mıntaka Kumandanı ile görüştüm. Yarın vaziyet tavazuh edince kemafissabık devriye için kuvvet verebileceğini vaadediyor. Vaziyet tavazzuh etmezse de gene biz kendi vesaitimizle çalışacağız.”

diyor. Ertesi gün 27 Mayıs 335. Kaza Kaymakamı Ayvalık kışlasından şu müstacel telefonu yazdırıyor:

- “Bugün saat bir buçukta limanda bulunan İngiliz torpidosu Kumandanı, hükümet-i metbuasından aldığı emir üzerine limanı terk ile Ayvalığın işgal mesailine İngilterenin müdahale etmediğini Yunan kuvve-i işgaliyesi kumandanına bildirmiştir. Bunu müteakip limanın haricinde beklemekte olan Yunan zırhlı ve nakliye vapuru da görünmez olmuştur. Bir saat zarfında kasabanın işgaline intizaren memurların kasabada kalanları da Gömeç’e hareket etmiştir. Jandarma, kasabada askeri kışlada kalmış ve evamir-i askeriye intizar etmiştir. Ben bizzat kasabanın üzerindeki tepede polislerle birlikte tarassutta bulundumsa da Yunan vapurları bir daha görülmemiştir. Şehir ve kasabaya girerek devriye vazifesi temin edilmiş, jandarmalar dairelerine yerleştirilmiştir. Ondan sonra İngiliz mümessiliyle temasta bulundum. Kendisi Yunanlıların işgal teşebbüsüne nezaret edemeyeceği gibi gördüğü ve İzmirde vâki olan hareket üzerine İngilterenin bu işe karışmayacağı ve Sulh Konferansınca da böyle bir karar

verilmemiş olduğunu söyledi. Aynı zamanda millet-i Osmaniye Ayvalıkta mal ve can ve ırza tecavüz etmedikçe hak olan dâvalarını meşru bir surette müdafaada kazanacaklarını kendisinden anladım. Şimdi Kumandan Beyle kışladayım. Tertibat-ı harbiye alınmış olmakla beraber imkân dahilinde devriyelerimizi askerle takviye ederek mevkiimizi muhafaza etmeye son derece çalışacağız. Şayet işgal teşebbüsünde bulunurlarsa bunu harp sebebi telakki ederek harbe tutuşacağız. Asker, zabıt, bütün kuvvetlerimizi meşru mübareze-i vatan için hazırlanmasını hükümet-i merkeziye ve kazalara ibzal buyurulması (burada bir, iki kelime hatâsı veya noksanı olacak). Şimdi limanda kalmış olan Yunan torpidosunun dahi savuştuğunu haber aldık. Keyfiyyet mâruzdur.”

Kaymakamın, bu telefonunu, yazdığı telgraflardan farklı buluyorum. Bunda, telefonun Ayvalık kışlasından ve Ali Beyin yanında yazılmış olmasının büyük tesiri var. Kelimeler ve cümleler arasında Ali Beyin kontrolünü sezer gibi oluyorum. İşgal teşebbüsünde bulunulursa bunun harbe ve müdafaaya sebep olacağı ve bütün kuvvete vatan mübarezesine atılacakları sarahaten ifade olunuyor. Ayvalıktakiler de artık bu kat'i kararı anlamış veya hissetmiş olacaklar. İngilizler işe müdahale etmeyeceklermiş. Torpidoları ve kumandanları Ayvalıktan ayrılmışlar. Eğer doğru ise bizim Hadkinson Beyin dahi lisani değişmiş, bilhassa Yunan torpidosu da limandan savuşmuş, liman açıklarında da hiçbir gemi görünmüyormuş.

Bu vaziyet bizim için emniyet verici olmakla beraber bir bakımdan aksi mütalaaya da imkân verecek mahiyettedir. Yunanlılar işgal hazırlığındadırlar. İngilizler de kendilerini bu işle alakasız göstermeye çalışıyorlar, yahut, Yunanlılar işgal teşebbüsünde bulunacaklar, biz karışmayız, demek istiyorlar. Maamafih ne de olsa bizi Yunanlılarla başbaşa bırakmaları da gene bir faydadır.

Kaza Kaymakamı, Mutasarrıflığın ve Mıntaka Kumandanlığının esash ve kat'i tedbir ve kararlarına ayak uydurmuş görünmekle beraber hükümet-i merkeziyenin buna tarafdar olmayacağı kanaatinde dir. İş'arlarında bir taraftan vatan müdafaasının lüzum ve meşruiyetinden bahsederken biraz sonra lüzumsuz masum kanı döküleceğinden dem vurur, hattâ bu rikkat ve merhametini Ayvalık rumlarına bile teşmil eder. Hadkinson vasıtasıyla Yunan salibiahmer heyeti

ile sıkı temastadır. Ali Beyin bana yazdığı şifreli bir telgrafla bildirdiğine göre Kaymakamın bir telefon muhaveresini tellerin karışık olmasından dolayı tesadüfen dinlemiştir. Kaymakam, Hadkinsona, Yunan askerlerinin Ayvalığa ihracının tehlikeli olduğunu, çünkü Ayvalıktaki kuvvetin mukabele ve müdafaa edeceğini, bunun için Ayvalığın arkasından, meselâ Burhaniye iskelesi taraflarından ihraç yapılmanın daha muvafık olacağını söyleyerek âdetâ Yunan askerinin erkânharpliğini deruhte etmiştir. Kaymakam hakkında herhangi bir muameleye zaman ve ahval müsait değildir. Teşebbüsümüzden suret-i hususiyede Nezareti veya İstanbuldaki İtilaf ve Hürriyet makamlarını haberdar ederek işimizi işkâl edebilecek bir vaziyettedir. Mâmafih, Mıntaka Kumandanı Ali Bey vaziyete hâkimdir. Alayına yardımcı olacak gönüllü tedariki için de faaliyet göstermektedir. Bize canla, başla müzahir olacak kuvvetli ve vatanperver elemanlarımız da vardır. Çok seviştığımız mektep ve sınıf arkadaşım Hamdi, mütarekenin akabinde Edremit Kaymakamlığından azledilmiş (Anzavur müsademesinde Gâvur İmam tarafından şehid edilen, Bigada medfun Akbaş kahramanı Hamdi Bey merhum), Burhaniyede ora eşrafının himayesi ile ufak tefek zeytinyağı ticareti yaparak hayatını ve maişetini temin ediyor, İstanbulun, derdesti ile mahfuzen sevki hakkındaki emirlerini infaz etmiyerek himaye ediyorum. Tehcir mesailinden dolayı hakkında takibat yapılmak isteniyor. Uzunca bir rahatsızlık geçirmiştir ve bu esnada tıraşı uzamıştır. İzmir işgali münasebetiyle vatanın istihlasına kadar sakalını tıraş etmemeye karar vermiştir. Bu bile, “Hamdi Bey sakal bırakmış, dağa çıkacakmış” tarzında İtilafçıların dedikodularına ve İstanbula ihbarlara sebep olmuştu. Burhaniyede olduğu gibi bilhassa Edremit Kazasında kendisini sevenler çoktur. Mıntakam dahilindeki halka itimadım var. İtilaf ve Hürriyet klüplerinin Liva dahilinde hiçbir nüfuzu yoktur. Esasen mensupları da pek mahdut bir zümreye inhisar etmektedir. Balıkesir merkezinin benden şikâyet için merkez-i umumilerine gönderdikleri murahaslar, maksatlarına muvaffak olamadan avdet ettikten ve bilhassa bu teşebbüs üzerine Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Beye bu adamların sözü ile hakkımda bir muamele yapılacaksa şerefimle çekilmeyi tercih ettiğim yolunda yazdığım telgrafa, kemal-i metanetle vazifeme devamımı tavsiye eden cevaptan sonra her vesile ile üzerlerindeki tazyiki artırarak halk nazarında büsbütün sukut etmelerini temine muvaffak olmuştum.

Bütün bu mülâhazalar, yakın bir âtîde karşılaşacağımı tahmin ettiğim mühim ve nazik vaziyetlerle başa çıkabileceğim yolundaki itminanı kuvvetlendiriyor. İzmirde vukua getirilen fecayi, halk üzerinde dehşet ve korkudan ziyade vatan müdafaasına mâtuf bir galeyân ve heyecan tevhit etmiştir. İzmirden kaçıp gelenlerin hikâyeleri, Redd-i ilhak teşkilâtının hergün adım adım artan propagandaları maksat ve gayemizi kolaylaştırıcı âmillerdendir. Fakat İzmir işgali üzerine istifa eden kabinede Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Beyin yeri, yeniden teşkil edilen kabinede Ali Kemale verilmiştir. Ali Kemalın malum olan siyasi kanaatini düşünerek işlerimize şiddetli surette mâni olacağını zan ve tahmin ediyorum. Bütün endişem hükûmetin müzaheretini, hiç olmazsa hüsn-ü telakkisini elde etmektir. Ayvalık Kaymakamının telefonunda da hükûmet-i merkeziye diye bir fıkra var. Yalnız benim değil, hükûmet-i merkeziyenin de ümit ve cesaret verici iş'arlarına intizar ediyorlar. Hakları da var. Vatanın bütün bir husumet dünyasına açık bir sahilinde girişilecek mübarezenin idamesi için etrafta ve arkada henüz kuvvetli mesnetler yok. Bunu temin edinceye kadar hükûmetin hiç olmazsa menfi bir vaziyet almaması bir kazanç telâkki olunuyor.

İzmirin işgalinden evvel Ayvalık rumlarının taşkınlıkları ve bilhassa Yunan Salibahmer heyetinin mahiyet ve faaliyetleri günü gününe Dahiliye Nezaretine bildirildiği gibi, işgalden sonraki vaziyetler ve hadiseler dahi günü gününe yazılmıştı. 26/27 Mayıs gece yarısı Kaymakamla makina başında geçen muhaberenin sonunda da hemen bu muhabere hulâsasını Nezarete bildirmiş, Kaymakamın verdiği malumatı ve buna mukabil tarafımdan verilen talimatı yazdıktan sonra şu fıkraları bilhassa ilâve etmiştim: "Yunanlıların emrivâki ihdası arzuları artık taayyün etmiş demektir. Karib bir âtîde âni bir emrivâki karşısında kalınmaması için son derece müteyakkız bulunulmakta ise de Nezaret-i celilece de muktezaya müsaade buyurulması". Nezaret, mütemadi iş'arların hâsıl ettiği tesir ile Ayvalıkta bir emrivâki hudusüne kaani olmuş olacak ki, Ayvalık Kaymakamının telefonundan sonra gene o gün, 27 Mayıs salı günü gayet müstacel kaydı ile şu açık telgrafi ahyorum:

Gayet müstaceldir.

Karesi Mutasarrıflığına

Bâbîâlî 1257

Merkezden bir emr-i sarih ve İngilizlerden Konferansın mukarerratına dair tebliğ-i kat'i olmadıkça asla Yunanlılar tarafından asker ihracına ve işgale müsaade edilmemesi ve iktiza ederse her türlü kuvvetlerle mukavemet olunması lâzımdır. Gerek Ayvalık Kaymakamlığına ve gerek diğer sevahile bu hususun tebliği. 27 Mayıs 335

Dahiliye Nazırı Ali Kemal

*
* *

Nezaretin bu emrini derhal Ayvalık, Edremit, Burhaniye, Erdek ve Bandırma Kaymakamlıklarına tebliğ ediyorum. Nezareti de temin ve takviye için "tekrar mülhakata o yolda tebligat ifa kılındığını, Ayvalıktaki kıt'a-yı askeriyenin her türlü mukavemete müheyya bir halde bulunduğunu ve emrivâki ihdas ettirilmeyeceğine emin bulunulmasını" yazıyorum.

28 Mayıs çarşamba günü sükûnetle geçmiştir. 29 Mayıs sabahı Ayvalık Kaymakamının Gömeç'ten yazdığı "Dakika tehiri caiz değildir." kayıtlı telgrafını alıyorum:

- "Evelisi gün liman açıklarında uzaklaşmış olan Yunan nakliye gemisi dün akşam saat beşte yine görünmüştür. Mezkûr sefineyi himaye eden torpido derhal limana girerek İngiliz kumandanı Hadkinson'u görmüş, Hadkinson da tekrar bizim haneye gelerek Ayvalığın İtilaf devletlerinin muvafakatiyle işgal edileceğini ve fakat memurin-i mülkiyenin vazifelerine hâlel gelmeyeceğini tebliğ etmiştir. Kendisinden bir teblig-i tahriri talebinde bulunulmuş ise de vermekten imtina etmektedir. Tabii bu tebliğe karşı protestoda bulundum. Aynı zamanda Mıntaka Kumandanına da malûmat verdim. Mir-i mumailiyh aldığı emir üzerine ateş edeceğini suret-i kat'iyede beyan etti. Kasaba rumlarına gizlice icra ettirilen tenbihat mucibince bugün müsademe olması ihtimalinden nâşi kilise çan çalmadıkça kimsenin hanesinden dışarıya çıkmaması tenbih edilmesine nazaran, işgalin bugün vukuu muhakkaktır. Şimdi aldığım malûmattan Ayvalık önünde iki nakliye sefinesinin bulunduğu ve top ve tüfek seslerinin de geldiği anlaşıldı. Hükûmet-i Osmaniye bu işgali Konferans kararına müstenit olmadığı için bittabi kabul edemez ve kuvve-i harbiyesi ile mümanaat etmekte olmasına rağmen hükûmet-i

mülkiyenin vazifesi başında kalması, bir taraftan mümanaatte bulunduğu ve binaenaleyh muharip vaziyeti aldığı bir meseleyi diğer cihetten zimnen kabul ve tasdik demek çıkacağı gibi, bilumum memurinin esir-i harp vaziyetine duçar olmalarını da intaç eder. Üçüncü nokta da, bendeniz elde edilecek diğer kazalar ahali-i müslimesini de bu tarz işgal, daha doğrusu iltihaka ikna ve irza için bir âlet olarak da istimal edilmekliğim kaviyyen melhuzdur. Mıntaka Kumandanı Bey çekilmeyi muvafık buluyorlar. Bu gece, sabaha kadar avdet etmek üzere buraya gelmeye mecbur oldum. Ayvalık ile Gömeç arasındaki teller sâikâlıdır. Şimdi mâruz mehzire nazaran hatt-ı hareketimin tayinine makina başında muntazırım. Şimdi gelen sahil devriyelerinin ifadelerine nazaran Gömeçle Ayvalık arasında Gümüşlü mevkiinden düşmanın askerini de çıkarmış olduğunun anlaşıldığı mâruzdur.”

Birtakım lüzumsuz mütalaalardan sarfınazarla anladığım şey, Ayvalıkta mücadelenin başlamış olduğudur. Kaymakam, hattı hareketinin tayinini de istiyor. Hatt-ı hareketini kendisi tayin ve tatbik etmiştir ve daha gecedен Ayvalıktan çıkıp Gömece gelmiştir. Hemen telgrafhaneye koşuyorum ve Gömeçte Kaymakamı makina başına çağırıp izahat istiyorum. Mıntaka Kumandanından henüz bir haber yoktur, esasen de olamaz. Çünkü her halde Ayvalıkta kasaba haricinde muharebe ediyordur. Kaymakama soruyorum:

- “Asker nerede? Ne yapıyor? Ayvalıkta kimler kaldı? Memurinin ve müslüman ahali ne oldu?” Cevap veriyor:
- “Ayvalıkta bir iki aile kaldı. Onlar da İngiltere Konsoloshanesine ve İngiliz devletinin namusuna tevdi olundu. Hadkinsondan kendisi ölmedikçe bu ailelere birşey olmayacağına dair kat’i teminat alındı. Memurinden Tahrirat Kâtibi, Düyun-u umumiye Müdürü ve birkaç Rüşumat kolcusu kalmış, diğerleri daha evvelden civar Kazalara çekilmiştir. Askerimiz kasabaya hâkim olan sırtlardadır, karargâh sırtların arkasında ve Ayvalığa yirmibeş dakika mesafede kâin Yeni Kışladadır. Birinci müsademe ihraç hareketinin iptidasında yapıldıktan sonra orada tutunmak mümkün olmazsa altı saat mesafede ve dağların yamacında bulunan Kozak kariyesidir ki mevkiin hakimiyet ve menaat-i fevkaladesi ile beraber

cıvardaki köyler kâmilan müslüman köyleridir ve ahalisinin şecaati meşhurdur. Askerin alessabah başlanacak olan ihraç harekâtına karşı tüfek, bomba ve mitralyoz ile ateş açması mukarrer idi. Gece yarısından sonra Ayvalıktan çıkmış olan telgraf memurları ile diğer kimselerin ifadelerine nazaran müsademe alessaheer başlamıştır. Birinci noktada dahi arzolanduğu üzere ahali-i müslime bir, iki müslüman ailesi ile üç, dört memurdan ibaret olup bunların da İngiliz Devleti Konsoloshanesine tevdi edildikleri arzolunmuştur. Ayvalığa bir buçuk saat mesafede Muradeli namındaki küçük müslüman köyü ahalisinden bir hayli kimseler müsademeye iştirâk etmiş oldukları gibi, şimdi Gömece tabi ve şecaatleriyle maruf Karaağaç ahalisi müracaat edip müsademeye iştirâk için nereye gitmelerini sordular. Ben de ikinci hatt-ı müdafaanın Kozak olduğunu bildiğim için askerimizin Kozaga ric'atini temin etmek üzere Ayvalıkla Kozak arasındaki yolun hakim noktalarını tutmalarını söyledim. Kırk, elli ve belki de daha fazla dilâver hemen hareket etmek üzere hazırlanmakta oldukları mâruzdur.”

Ayvalıkta asker harbederken Kaymakamın, müracaat edenleri başka tarafa sevketmesi doğru değildir. Derhal cevap veriyorum:

- “Köylülerin, bütün müslümanların hamiyyetlerine müracaat ediyorum. Eli silah tutanların vatanın tahlisine, namus-u milliyi muhafazaya koşmalarını rica ederim. Kahraman askerlerimizi takviye edelim ve hain düşmanın bir adım bile ilerlemesine, namusumuzun, ırzımızın payimal edilmesine mâni olalım. Gönüllü ahali, askerın ric'atini teminden ziyade takviyeye sevk olunmalıdır. Peyderpey iş'aratınıza intizarda yım. Nezarete de malûmat verdim. Alacağım emirleri ve cevapları bittabi size de tebliğ edeceğim.”

Telgrafhaneden ayrılmadan makina başında Dahiliye Nezaretine de “Dakika tehiri caiz değildir” kaydiyle şu telgrafi yazıyorum:

- “Ayvalık işgal ediliyor. Evelisi gün liman açıklarında uzaklaşmış olan Yunan nakliyesi dün akşam saat beşte yine görünmüş, sefineyi himaye eden torpido derhal limana girerek İngiliz mümessili Hadkinson'la görüşmüş, Hadkinson Kaymakama gelerek İtilaf devletlerinin muvafakati ile Ayvalığın işgal

edileceğini, fakat memurin-i mülkiyenin vazifelerine halel gelmiyeceğini tebliğ etmiştir. Kendisinden bir teblig-i tahriri istenmişse de imtina etmiştir. Bu teblig-i şifahiye karşı protestoda bulunularak Mıntaka Kumandanına malûmat verilmiş, Mıntaka Kumandanı ateş ile mukabele edeceğini suret-i kat'iyede beyan etmiştir. Kaymakam ve memurin Ayvalığın gerisinde Gömeç kariyesine gelmişlerdir. Bu malumat Gömeç'ten ita edilmektedir. Nakliye sefinesinin iki tane olduğu bilahara anlaşılmıştır. Kuvve-i askeriyemiz vaziyet-i harbiye almış, kasabaya hâkim tepeleri tutmuş ve bugün alessheher ihraçla beraber müsademe başlamıştır. Ayvalığın arkasındaki köyler dilaverleri peyderpey müdafaaya koşuyorlar, vatanlarının bu mübarek parçasını düşmana çiğnetmemek için feda-yı hayata teşne bulunuyorlar. Memurinden Tahriyat Kâtibi, Düyun-u umumiye Müdürü ve birkaç Rüsumat kolcusu Ayvalıkta kalmışlar, birkaç müslüman ailesi de İngiltere Konsoloshanesinin himayesinde hayatları taht-ı temine alınmıştır. İrade-i Nezaretpenahilerine makina başında muntazırım."

Bunu yazdıktan sonra Ali Beyden de şu telgrafi alıyorum. Gömeçten çekiliyor. Anlaşıldığına göre telgrafnamesini suvari ile göndermiş:

— "Dün yine Yunan hükümetinin iki torpidosu ve iki nakliye gemisinin hamil oldukları kuvve-i askeriyesi Ayvalık limanı haricine geldi. Demir attı ve İngiliz mümessili ile bu kuvvetin kumandanı görüşerek mumaileyh mümessil vasıtasıyla Ayvalığı işgale memuren geldiğini ve memurin-i mülkiyenin yerlerinde ibkası ile yalnız kuvve-i askeriyenin kan dökülmeye mahal kalmadan çekilmelerini hükümet-i mülkiyeye ve bilvasıta bize tebliğ etti. Bu defa ihraç ve işgal hareketinin kat'i olacağını anladım. Düşman kuvvetinin fazla olmasıyla beraber şehrin vaziyetini nazar-ı dikkate alarak işgali men' ve mukabele etmek üzere tertibat aldım ve bunda indel'iktiza Kozak nahiyesine doğru çekilmeyi esas ittihaz ettim. Sabah oldu. Şafakla şehirde müteşekkil salibahmer efrat ve zabitanı ile şehire çıkarılmış olan Yunan askeriyle takviye edilmiş olan kuvvetle müsademe başladı. Düşmanın asıl büyük ihracı kasabanın şimalinde yapmakta olduğu görülüyordu. Bu ihra-

cın hitamı ile beraber yandan sağ cenahımıza bir tesir icrası suretiyle kuvvetimizi geri atmak ve müsademeyi şehrin haricine sevk ve ikame etmek isteyecekleri görülüyordu. Bu hal karşısında zevale kadar bâzı hafif ve bâzan şedit ateş devam etti ve Alayımın efrat ve zabitanı tamamen vazifesini yaptı. Mâruz istikamette zeytinliklere tedricen çekilmek zamanı geldi ve o suretle çekildik. Zeytinlikler kenarında ahz-ı mevki olundu ve şu suretle Ayvalık sukut etmiş oldu. Bundan sonra düşman üzerimize gelmedi ve şehrin üzerindeki sırtları işgal ile iktifa etti. Tarafımızdan kıymettar bir zabitimiz şehit ve birkaç mecruh vardır. Diğer tarafın dahi her halde fazlaca zayıatları olduğu muhakkaktır. Şehir dahilinde ancak birkaç Osmanlı memuru ve müslüman kalmıştır, diğerleri kâmilin çekilmiştir. Berveçh-i mâruz temas muhafaza edilmektedir. Karargâh Murateli kariyesine nakledilmiştir. Maalesef şimdiye kadar mıntakam dahilinde bulunan Edremit, Burhaniye ve Bergama Kazalarından hiçbir şekil ve surette olarak kuvvetle muavenet icrası için teşebbüslerime karşı daima ihmal ve taallül ile mukabele gördüm, şimdilik kuvvetimin fazla sarsılmasına meydan vermiyerek gerek kuvve-i askeriye ve gerekse biraz tedarik edilmeye başlayan gönüllü kuvve-i milliye ile vaziyeti muhafaza ve işgalin tevessüünü men' ve Ayvalığı tazyik altında tutmak esasını tâkip ettim ve edilecektir. Mevadd-ı askeriye-den bir miktar erzaktan başka Yunanlıların eline hiçbir şey terkedilmemiştir. Muhaberenin şimdilik Burhaniye Kazası vasıtasıyla yapabileceği mâruzdur.”

29 Mayıs 335

Ayvalık Mıntaka Kumandanı Kaymakam Ali

Dahiliye Nezaretinden henüz hiç ses, seda yok. Fena bir haber ve tebliğ çıkmasından korkuyorum. Birinci telgrafıma lâhika kaydı ile Nezarete şunu yazıyorum:

— “Harp bütün şiddetiyle berdevamdır. Cephemiz geri ile irtibat tesis etmiştir. Kuvva-yı muavene peyderpey gidiyor. Teşci' buyurmanıza makina başında intizardayız.”

29 Mayıs 335

Çetin ve müşkil bir işe girişmiş olduğumuzu düşünerek uçan kuştan yardım ümidindeyim. Nikbin olmak için hep iyi vaziyetleri hatırlıyorum. Müdafaa ve mücadeleye girişmemiz hususunda nihayet hükûmetin de emir ve tebliğini almış bulunuyoruz, her halde bunun icabını ve idame için muktazi tedbirleri de hükûmetin esirgemeyeceğini ümit etmek istiyorum. Çünkü Alay namı verilen bir avuç askerin malzeme-i harbiyesi nihayet tükenecektir. Gönüllülerimizin kendi silah ve cephaneleri de ne kadar bir zaman için müessir olabilecek. Memlekette henüz mücadele teşkilâtı şümullenmiş değil, hiçbir taraftan kuvvet ve cesaret verici bir ümit şulesi bile sezilmiyor. Ayvalık gibi memleketin bir kenarında, sahilde, düşmanla en yakın ve en kolay münasebeti olan açık bir kapuda boğuşmak zorundayız. Bu şerait ve bu vaziyet karşısında her halde düşünüleceğimizi ümit etmek istiyorum. İşte bunun için hükûmeti, kuvvet ve cesaret verici haberlerle harekete getirmeye çalışıyorum, fakat hiçbir cevap alamıyorum. Nazırı Bâbîâli telgrafhanesinde makina başına çağırarak muhabere etmek zarureti hâsıl oluyor. Çünkü Ayvalık müdafaasının başladığı artık şehirde şâyî olmuştur ve halk içtima halinde hükûmetin nokta-i nazarını merakla anlamak istiyor. Maneviyatı yükseltecek birşeyler söylemek lâzım. Bâbîâli telgrafhanesinde muhabere memuru, Nazır Bey namına Kalem-i Mahsus Müdürü Beyin hazır olduğunu ve "Bir emirleri varsa yazsınlar" dediğini bildiriyor. Bu sabah Ayvalığın vaziyeti hakkında bir telgraf yazdığımı, onu müteakip yazdığım lâhikada dahi vaziyeti tekrar izah ettiğimi, Nazır Beyefendi Hazretlerinin evelce tebliğ buyurdıkları emir mucibince Yunanlılar Sulh Konferansının mukarrereatına tebaan olmayıp hodbehod Ayvalığın işgaline teşebbüs ettikleri için Ayvalık Mıntaka Kumandanının kendi merciinden dahi telâkki ettiği emir ve talimat veçhile müdafaayı kabul ettiğini, civar ahalinin dahi muavenet için hamiyet ve vatanperverlik saikası ile cepheye şitap eylemekte olup müdafaaya iştirâk ettiklerini yazıyor ve hükûmetin müzaheretini istiyorum.

Kalem-i Mahsus Müdürü Nazırın cevabını bildiriyor ve,

— "Mümessiller nezdinde şiddetli teşebbüsât-ı kat'iyede bulunduk, onlar da taaccüp içindedirler. Neticeden sizi bir, iki saate kadar haberdar ederiz. Reviş-i ahvale dair malumat veriniz. Bu saatte asker ve ahali müdafaa ediyor mu? İşgal kuvvetinin mikdarı hakkındaki mâlûmatınız nedir? Ayvalıktan ne vasıtalarla haber alabiliyorsunuz? Kaymakam

memlekette mi, yoksa askerle beraber müdafaa hattında mıdır?"

diyor. Bu kadar iş'ara rağmen hâlâ askerle ahalinin müdafaa edip etmediğini, Kaymakamın nerede bulunduğunu soruyorlar. Canım sıkılıyor. Biraz aksi cevap veriyorum:

— "Mümessillerin taacübüne biz de taaccüp ediyoruz. Reviş-i ahvalden malûmat vereceğim. Bu saatte asker ve ahali müdafaa ediyor. İşgal kuvvetinin mikdar-ı hakikisi muayyen değildir. Sabahki telgrafımda da yazdığım veçhile iki vapur gelmiştir. Ayvalık kasabası rumlarından da yardım görebilirler. Ayvalıkta kimse yoktur. Memurlar kâmilen geri çekilmiştir. Kaymakam Gömeçte bulunuyordu. Gömeç, Ayvalığın gerisinde nahiye merkezidir. Şimdi civar köylere gittiğini haber aldım. Cephede bulunmuyor. Cephe ile Gömeç arasında irtibat tesis ettik. Gömece suvari ile haber geliyor. Gömeçten buraya telgrafla muhabere ediyoruz."

diyorum.

— "İki saat sonra kat'i malumat vereceğiz. Şimdilik hüsn-ü idare ediniz."

diyorlar.

Bir taraftan da Balıkesir Redd-i İlhak heyet-i milliyesi telgrafhaneye gelmişlerdir. Başlarında Vehbi Bey vardır. Ya Ali Kemal Beyle, yahut da Adliye Nazırı Vasfi Efendi ile görüşmek istiyorlar. Kalem-i Mahsus Müdüründen soruyorlar. Ahali müdafaa devam etsin mi, yoksa askerden tecrit etmek mi lâzımdır? Ahali askerden ayrıldığı takdirde esasen gayr-ı kâfi olan kuvve-i askeriye kâmilen sukut edecektir, diyorlar. Kalem-i Mahsus Müdürü sabır tavsiye ediyor ve "Nazır Beyefendi şimdi Meclisi Vükelâya girdi. Bir, iki saate kadar kararı tebliğ edeceklerini emir buyurdular, şimdi Meclis-i Vükelâ toplandı. İlk kararı malûmat vereceğiz. Asker ve ahali cepheyi bozmasınlar, müdafaa etsinler, heyet de telgrafhanede beklesinler" diyor.

Merkezin, asker ve ahalinin cepheyi bozmamasını ve müdafaa devamını iltizam ettiğini hemen mülhakata tamin ediyorum. Biraz sonra Nafia Nazırı Ferit Bey makina başına geliyor. Meclis-i Vükelâdan gönderildiği anlaşılıyor. Vehbi Beyle muhabere ediyor: Ayvalığın bu sabahtan itibaren işgal edildiğini ve askerle bir kısım

ahalinin müdafaada bulduklarını, fakat bu vesaitle Yunan hükümetinin muntazam ve her an takviyeye müsait ordusu ile başa çıkmasına imkân bulunamayacağını yazıyorlar. Ferit Bey; hükümetin İtilaf Devletleri mümessilleri nezdinde protestoda bulunmak suretiyle siyasi teşebbüsatta bulunulduğundan bahsediyor. Gene soruyorlar: Acaba işgal sahası yalnız Ayvalığa mı münhasırdır? Ferit Bey işgal sahasını nereden bilsin. Bittabi adem-i malûmat cevabı veriyor. Elhasıl Heyet de sadra şifa verecek bir malûmat elde edemiyor.

Gece Meclis-i Vükelâ kararı tebliğ olunuyor:

- “Hükümet Yunanistanla hal-i harpte olmadığı için işgal-i vakıa karşı mademki fiilen de protesto edildi, artık müsademededen tevakkı olunması ve nezdinizdeki İtilaf Mümessilleri vasıtası ile asayişin ve hukuk-u ahalinin temin edilmesi ve askerın Harbiye Nezaretinden gönderilmek üzere bulunan emre imtisalen geri çekilmesi Meclis-i Vükelâ kararı ile tebliğ olunur.

29 Mayıs 335

Nazır Ali Kemal.”

Telgrafı tekrar tekrar okuyorum. Nezdimizdeki İtilâf Mümessilleri kimler? Yalnız işgal edilmiş olan Ayvalıkta İngiliz mümessili Hadkinson var. Bunun vasıtasıyla mi asayiş ve hukuk-u ahaliyi temin edeceğiz. Hadkinsonun bulunduğu Ayvalıktaki ahali rumlardır ve bunların hukuku değil, arzuları ve emelleri tatmin edilmiştir. Onlar bizden hangi haklarının teminini isteyecekler? Nezarete tekrar yazıyorum:

- “Meclis-i Vükelânın emri mülhakata tebliğ olunacaktır. Ancak burada İtilaf Mümessilleri yoktur. Binaenaleyh bunlar vasıtasıyla asayişin ve hukuk-u ahalinin temini hakkındaki fikranın tavzih buyurulmasını istirham eylerim.”

Gece saat dokuzda yazdığım bu telgraf üzerine Nazır Beyi aradılar. Nihayet Beyoğlunda Serklodyanda bulmuşlar. Telefonla kendisine malumat verildiğini Bâbîâli tegrifhanesi haber veriyor. Gece yarısı Nazırın cevabı geliyor:

- “Burada İtilaf Mümessillerine müracaat edilmiştir. Ümit ederiz ki Yunan kuvve-i işgaliyesiyle beraber onlardan da mürahaslar gelirler. Onlarla müzakerede bulunulması mü-

nasiptir. Her halde tedabir-i siyasiyeye tevessül ederek artık resmen protesto ile iktifa edilmesi ve sefk-i demaya mahal verilmemesi mülhakata da ekiden tebliğ olunsun. Merkezce hukuk-u devlet ve milletin muhafazası için ne lâzımsa yapıldı ve yapılmaktadır. Ayvalık Kaymakamlığına da bu cihetleri bildiriniz, işgalin nerelere kadar ilerlediğini de peyderpey yazınız.

Nazır Ali Kemal''

Meclis-i Vükelâ kararını ve Nezaretin bu telgrafını Kazalara tebliğ ederek sabahtanberi kaldığım telgrafhaneyi terk ediyorum.

Artık hükûmetten hiçbir ümit yok. Mâmafih askerler her halde hükûmetin bu tebliğine ehemmiyet vermiyeceklerdir. Ayvalık Mıntaka Kumandanı Ali Bey olsun, Bandırmadaki Fırka Kumandanı Miralay Kâzım Bey olsun eski azim ve kararlarında sebat edeceklerdir. Başlanmış bir işten geri dönmek ve memleketin içerlerine doğru nereye kadar gideceği belli olmayan Yunan akınına müsaade etmek hatıra bile getirilemeyecek bir ihanet olur. Tebliğde Harbiye Nezaretinden verilecek emirden bahsolunuyor. Hükûmet bu emri de derhal tebliğ etmediğine nazaran Harbiye Nezaretinin de bu mukaddes cidale tamamen taraftar bulunduğu kaani olmak istiyorum. Askerin mukavemeti karşısında halkın da müdafaa hislerinin kuvvetlendirilmesi kolay olacaktır. Bâbiâliyi, ipi koparmadan oyalamak ve idare etmek güç olsa da yapacak başka çaremiz yoktur. Bâbiâli için artık Ayvalığın işgali değil, daha başka nerelerinin işgal edileceğinin beklenmekte olduğu anlaşılıyor. Çünkü işgalin nerelere kadar ilerlediğini peyderpey bildiriniz, diyorlar.

Meclis-i Vükelâ kararı müdafaa mıntakasına civar Kazalarda menfi tesir yapacaktır. Bunu izale lâzımdır. Nezaretin tebliğinde mevzubahs ettiği temas ve müzakereyi vesile ederek Edremit ve Burhaniye yolu ile cepheye gitmem lâzım geliyor; oralarda suret-i hususiyede icabedenlerle temas ederek cepheyi takviye etmek, teşkilâtı kuvvetlendirmek ve bilhassa Ali Beyle görüşmek istiyorum. Ertesi günü 30 Mayıs Cuma. Ayvalık Kaymakamının Gömeçten yazdığı bir telgrafi eve getiriyorlar. Kaymakam, Meclis-i Vükelâ kararını öğrendikten sonra, tahmin ettiğim veçhile ilk iş olarak askerın müdafadan çekilmesini temin etmek telaşındadır. Şöyle yazıyor:

- “Vaziyet pek mühimdir. Düşmanın kuva-yı muntazamasını bu müsademede pek istimal etmediği anlaşılıyor. Şayet müsademenin devamını Ayvalık rumlarına karşı bir tecavüz addederek kuva-yı mühimme ile Burhaniye, Edremit Kazalarının harben işgaline fırsatı olursa mukadderat pek elim bir âkıbete duçar olmuş olacaktır. Bunun için, mademki merkez-i hükümet müsademenin tatilini iltizam ediyor, vaziyete hâkim olan Mıntaka Kumandanlığına Harbiye Nezaretince evamir-i lâzîminin sür’at-i mümkünine ile tebliği lüzumu ehemmiyetle mâruzdur.”

Bu telgrafi müteakip diğer bir telgrafını daha alıyorum. Nezaretin iş’arındaki Mümessillerle temas kaydından istifadeyi de düşünerek Ayvalığa gitmek ve Hadkinson ile görüşmek istemiş. Ali Beyin karargâhına gitmiş, fakat Ali Bey, pek haklı olarak kendisini ileriye bırakmamış, gûya kendisine müzakere ve müdahale için emir vermişim gibi buna imkân-ı maddi olmadığını yazıyor. Doğrudan doğruya Nezarete de yazdığını bildiriyor. Nezarete neler yazdığını bilmiyorum, fakat satvet-i milliyeden, her taraftan gönüllü efrad geldiğinden bahsederken yine Mıntaka Kumandanının Harbiye Nezaretinden emir almadığını hatıra getirmeyi unutmuyor. Telgrafında aynen şöyle diyor:

- “Liva vasıtasıyla bugün tebellüğ ettiğim emr-i âli-i Nezaret-penahi üzerine (dün geceki telgrafi bugün aldığı anlaşılmaktadır) Mıntaka Kumandanı ile görüşerek kuvve-i işgaliye kumandanı ve İngiltere Devleti Mümessili ile temasta bulunmak için karargâha gittim. Müsademe eylem Ayvalığın üzerindeki tepelerin sath-ı maili üzerinde devam ediyor. Her taraftan gönüllü efrat geliyor, satvet-i milliyemiz önünde düşman Ayvalıktan ilerleyememiştir. Mıntaka Kumandanı henüz Harbiye Nezaretinden müsademenin tâtili için bir emir almamış olduğundan, bir asker gibi bittabi ilk emir mucibince hareket etmekte mâzurdur ve vaziyete hâkim olduğundan bendelerinin emr-i âliniz mucibince müzakere ve müdahalede bulunmaktığıma imkân-ı maddi olmadığı ve keyfiyetin doğrudan doğruya Nezarete de arzeldiği mâruzdur. 30 Mayıs 335 Ayvalık Kaymakamı Osman Nuri.”

Burhaniye ve Edremitten de halkın heyecanını bildiren telgraf- lar geliyor. Bilhassa kadın, çoluk ve çocuğun daha gerilere muhacerete

hazırlandıkları bildiriliyor. Bu vaziyet, müdafaa kudret ve kuvvetimizi zaafa uğratabilir. Eli silah tutanlar dahi, nihayet, ailelerinin yanına gitmek isteyebilirler. Bu muhaceret daha gerilerde de endişe ve heyecanı tevlit edebilir. Bunu tanzim etmek lâzım. Esasen, Ayvalık Kaymakamının telgrafında da bildirdiği üzere, Yunanlılar Ayvalıktan daha ileriye gelemiyorlar. Belediye Dairesinde Balıkesir ileri gelenleriyle müzakere ediyoruz; muhaceretin men'i hakkında tedbirler düşünüyoruz. Nihayet, benim mıntakaya gitmem muvafık görülüyor. Makina başında Gömeçte muhaceret hareketlerinin başladığını bildiren Ayvalık Kaymakamına, bizzat oralara geleceğimi, muhacerete son gayretle mâni olmaya çalışmasını yazıyorum. Cevap olarak,

- “Gömeçte kimse kalmamıştır. Fikr-i muhaceret Burhaniye’ye de sirayet etmiş olduğu haber alınıyor. Dünkü gün gerek ben, gerek Nahiye Müdürü ahalinin hicretini men’ etmeye çalışmış isek de, hükûmetin bu gibi teminatı şimdiye kadar pek çok müessif esaret ve felâketlere müncer olduğunun ahalice acı tecrübeler neticesinde anlaşılmış bir hal olduğundan, bilhassa burada kimsenin önüne geçmek kaabil değildir.”

diyor.

Dahiliye Nezaretine bu muhaceret cereyanlarından bahsederek vaziyetin nezaketi hasebiyle yarın sabah Liva Jandarma Kumandanı Kaymakam Hürşit Beyi tevkil ederek hareket edeceğimi bildiriyorum.

31 Mayıs cumartesi. Balıkesirden hareketim ânında Ayvalık Kaymakamının yine Gömeçten yazdığı telgrafi aldım:

- “Bugün alessabah başlamış olan müsademe tevessü ederek şiddetli bir muharebe şeklini almıştır. Düşmanın resmî ve millî kuvvetleri, büyük çapta zırhlı topları, Nordenfield ve mitralyözleri ile de himaye edilmiş ve fasılasız top ateşi devam etmişse de piyade kuvveti yine Ayvalıktan ilerleyememiştir. Mukaddes toprakların müdafaası için gayr-ı müsavi kuvvetlere karşı çarpışarak ölmeye karar vermiş olan bu mâsum milletin kanına Avrupa medeniyeti acımayacak mı? İnsaniyet ve milliyet prensipleri eğerçi müslümanlar hakkında ca-yı tatbik görmeyecek ise de elinde tüfeğinden başka vasıtai müdafaası olmayan bir ahaliye karşı müteaddit zırhlıları

ile top yayılım ateşi etmekten utanmayan ve buna rağmen üç gündənberi Ayvalıktan dışarıya çıkmaya kudret göstere-miyen Yunanlıların bu memleketlerde tesis-i hakimiyet edemeyeceğini, hiç olmazsa kuvvet prensiplerine tevfikan medeni Avrupa hâlâ takdir edemiyor mu? Bugün galeyan-ı millinin önüne güçlkle hükümet geçebiliyor. Buraya akın akın gelen gönüllüleri zorlukla çevirebiliyorum. Bu işe nihayet verilmezse milli kuvvetlerin önüne geçemeyeceğimden dolayı deruhde-i mesuliyet edemeyeceğim ehemmiyetle mâruzdur.”

Bu iş’ar biraz edebi olmakla beraber hoşuma gidiyor. Bunun bir suretini eğer Kaymakam son günlerde edindiği bir huy ile doğrudan doğruya Nezarete de yazmış olsa bile benim tarafımdan da artık yolda Edremitten ve yahut Burhaniyeden yazılmasının iyi olacağını düşünerek yola çıkıyorum. Havran’da jandarma dairesi önünde halk ile konuşuyorum. Şimdi bilhassa buralarda açık konuşmak lâzımdır. İzmir faciasından bahsederek düşmanın ve Ayvalık rumlarının feci ve müthiş niyetlerini tasvir ediyorum. Hükümetten hiçbir fayda beklenilmemesini, işin başa düştüğünü, her türkün ve müslümanın silahını kapıp vatan müdafaasına koşması lâzım geldiğini açıkça tavsiye ediyorum ve ‘Hükümet infisah etmiştir,” diyorum. Edremitte de bu vadiye beyanatta bulunuyorum. Burhaniyeye muvasalatımda Ayvalık Kaymakamının telgrafını Nezarete bildiriyorum. Gece diğer bir telgrafla da yarın Ayvalık Kazasına merkez ittihaz edilen Gömeç’e gideceğimi yazdıktan sonra ilave ediyorum:

— “Ayvalık Kaymakamının telgrafnamesinden de anlaşılacağı veçhile kuva-yı milliyeye müsademedede berdevamdır. Yunan kuvvetlerinin taarruzlarına karşı Hükümetin terk-i muhasamat hakkındaki evamirine inkiyad etmemekte oldukları anlaşılıyor. Bu vaziyetin devamı Hükümetin nokta-i nazarına tevafuk edemeyeceği tabii ise de adem-i inkiyaddan dolayı istimal-i cebr-ü şiddet dahi mümkün değildir. Yarın nasayih-i lâzıme icra edilecek ve mukabil tarafta dahi teşebbüsatta bulunulacaktır. Nezaret-i celilece de Mümessiller nezdinde galeyan-ı millinin derecesi izah edilerek keyfiyetin hüsn-ü neticeye iktiranına müsaade buyurulması ehemmiyetle mâruzdur.”.

Geceyi Burhaniyede geçiriyorum ve arkadaşlarla müdafaa işleri üzerinde konuşuyorum. Hamdi Bey cepheye gönüllülerin kumandasını

deruhte etmiştir. Çalışmalar yolunda gidiyor. İşgalin vuku bulduğu günün telaş ve heyecanı zail olmaya başlamıştır.

Ertesi günü Burhaniyeden hareketle Gömeç'e geliyorum.

1 *Haziran 335 Pazar*. Gömece gelir gelmez, telgraf memuru, İstanbuldan makina başına çağırıldığımı haber veriyor. Telgrafhaneye gidiyorum. Posta ve Telgraf Müdür-i Umumisi Refik Halit Bey * benimle görüşmek istiyormuş. Kendisiyle daha evelden, İstanbuldan muarefemiz var. Ailelerimiz komşuluk münasebetiyle tanışıyorlar. Refik Halit Bey şunları yazıyor:

— “Öğle üzeri Dahiliye Nazırı ile görüştük, sizi tanıdığımı söyledim. (Her halde Ayvalık müdafaasından bahis açılmış olacak,) Bana dedi ki: Gerek Mutasarrıf Bey, gerek Kaymakam, tarafımdan verilen evamir haricinde hareket ediyorlar. Hükûmetin çizdiği hat dahilinde kendilerine pek büyük mes’uliyet teveccüh eder. Bâdema Merkezin verdiği evamir dairesinde çalışmalıdırlar. Ben Nazırın söylediğini işte size söylüyorum. Bu salâhiyeti de bana o verdi. Bu ciheti size ayrıca resmen de bildirecektir. Bir mütalâanız varsa bildiriniz.”

İstanbulun bu haberi iyi birşey değil. Vaziyet ve hareketlerim tâkibolunuyor ve şüpheler tevlit ediyor demek. Nezarete yazdıklarında kuşkulandıracak birşey olduğunu tahmin etmiyorum. Havran ve Edremitten henüz yeni geçtiğim için oralardaki ağır beyanatım henüz İstanbula yetiştirilememiştir. Bu ilk ihtar ve tehdidi, biraz sert ve mukabil hücumla karşılamak icabediyor. Şöyle bir cevap yazıyorum:

— “Şimdiye kadar hakikatten inhiraf etmedim. Bidayette Ayvalıkta cereyan eden hadisatı dakikasında Nezarete bildirdim. Talimat istedim. Sulh Konferansının karar-ı kat’isi ve Hükûmet-i Merkeziyenin emr-i sarihi olmadıkça Yunan işgaline karşı her türlü kuvvetlerle mümanaat ediniz, emrini aldım. Bu cevabı koynumda taşıyorum. Bilahara asker ve ahali müsademeye başladı. Çünkü işgal, Nezaretin târif ettiği şekilde değildi. Yine yazdım. Meclis-i Vükelâ akt olundu, makina başında muhabere edildi. Asker ve ahali müdafaâ etsin, cep-

* Refik Halit Karay

heyi bozmasın, denildi. Bu da koynumda mahfuzdur. Balıkesir Heyet-i Milliyesi de makina başında muhabere ettiler. Bilahara Meclis-i Vükelâ terk-i muhasama kararı verince derhal mülhakata tebliğ ettim. Harbiye Nezaretinden askere emir geç geldiğinden o dahi bir müddet sonra ateşi kesti. Şimdi asker ateş etmiyor, fakat ahali, her milletten gönüllüler, arnavutlar, çerkesler, boşnaklar muharebe ediyor. Ben buna mâni olamıyorum. Mâni olurum ümidiyle de, işte buralara geldim. Biraz sonra mahall-i müsademeye de gideceğim. Ben de canımı süprüntülükte bulmadım. Ben de bu vatanın evlâdıyım. Buralara kadar ateş altına girmekliğim münhasıran hükûmetin bana tevdi ettiği vazifeyi ifa içindir. Buraya niçin gelmek istediğimi Nazır Beyefendiye de Balıkesirden arz etmiştim. Kaymakam Bey de gayret ediyor. Dün kuvvayı milliye Ayvalık kasabasına hücum edeceklermiş. Güç hal ile mâni olabilmiş. Fakat bunları dağıtmak kaabil olmuyor. Hükûmetin ordusu varsa gelsin, bu muharipleri tenkil etsin. Mademki mesuliyet varmış, ben yine hatt-ı harbe gidiyorum, nasayih-i lâzımede bulunacağım, yine emrettikleri veçhile Düvel-i Mütelife mümessilleriyle müzakere edeceğim ve avdetimde istifamı takdim edeceğim. Bu vatanın elbette benden daha ziyade hizmet edebilir pek çok evladı vardır. Şimdiye kadar cephe-i pâkim lekelenmedi, şimdiden sonra da lekelenmesine hiçbir suretle muvafakat edemem. Bunu Nazır Beyefendiye lütfen söyleyiniz. İstifamın kabulünde iltizam-ı sür'at buyurursa size karşı da cidden minnettar kalacağım.”

Refik Halit Bey cevap veriyor:

— “Beyanatınızdan Nazır Beyi derhal haberdar edeceğim. İstifa mevzubahs olamaz. Bunu hiç ileri sürmeyiniz. Arada bir su-i tefehhüm var, çabuk hallolur. İcabında müşkilat çıkarsa bana bildiriniz, elimden geleni yaparım. Şimdi Bâ-ıâlîye gidiyorum. Ellerinizi sıkırım.”

Yanımda bulunan Kaymakam, kendisi hakkındaki fıkralarımdan memnun olmuştu. Onun muhtemel fena teşebbüslerine bu suretle mâni olmak istemişim. Nazır Bey de her halde elimde mevcut vesikalardan dolayı biraz düşünecekti. Biraz da naz ve istiğna göstermişim. Mintaka Kumandanlığına Harbiye Nezaretinden Meclis-i

Vükelâ kararında mevzubahs olan emrin geldiğinden ise hiç malumatım yoktur. Dahiliye Nazırının, emrin verildiğini bilmesi faydalı olacaktı. Askerin dahi ateşi kestiği filan vâki değildi.

Gömeçte çok kalmayarak Murateli'ye gittim ve Ali Beye misafir ve mülâki oldum. Gece orada kaldım, rahat rahat görüştük ve ertesi sabah, işgali protesto ve İngiliz mümessiliyle temas vesilesiyle Ayvalığa giderek hem Nezaretin emrini yerine getirmeyi, hem de Yunanlı-
nın kuvveti ve vaziyeti hakkında malûmat elde etmeyi kararlaştırdık.

2 Haziran pazartesi sabahı Hadkinson'a hitaben bir mektup yazarak Ayvalığa gelip kendisiyle görüşmek istediğimi ve beni şehire isal edecek bir memur-u mahsusun Çakıllı Bahçe mevkiine izamını bildirdim. Mektubumu, beraberinde bir de nefer olduğu halde bir zabitimize vererek gönderdik. Zabitimiz Hadkinsonun şu cevabını getirdi:

— “Mektubunuzu aldım ve tebliğ ederim ki Yunan Kumandanı Beyle konuştuk ve müsaade veriyor. Buyurasınız aynı suretle nasıl ki mükâleme memurunuz geldiler. Çünkü başibozukların mukabelesinden dolayı Yunan Kumandanı Bey, memur gönderemeyeceğini ifade eylediği cihetle her suretle emin olarak mükâleme memurunuzun geldiği veçhile gelebileceğinizi beyan eylerim efendim.”

“2 Haziran 335, Ayvalıkta İngiltere Devleti
mümessil-i siyasisi
Hadkinsonun İngilizce imzası”

Mükâleme memuru zabıt arkadaşımız ve neferimiz, Yunan hatından kasabaya kadar gözleri bağlı olarak götürülmüşler. Cevapta “mükâleme memuru gibi” cümlesinin tekrar tekrar ifadesi, bana da aynı muamelenin yapılması ihtimalini hatırlattığı için bir müddet tereddüt ettik. Sıfat-ı memuriyet hasebiyle gözlerimin bağlanmasına razı olamazdım ve hiçbir şey göremeyeceğim için asıl maksat da hâsıl olamayacaktı. Böyle bir vaziyet husulünde avdet etmek kararı ile yine aynı zabıt ve neferimizle birlikte hareket ettik. Yunan hatlarını geçtikten sonra bizi karşıladılar, getirdikleri bir faytona bindik ve piyade ve efzun askerlerinin taht-ı muhafaza ve nezaretinde kasabaya götürüldük. Ayvalık, ne bir dükkân, ne de bir ev istisna edilmemek şar-

tiyle kâmilen Yunan bayraklarıyla donatılmıştı. Her halde bizim geleceğimiz haberi üzerine bu tertibat alınmış olacak. Çünkü ahali fevç fevç sokaklara toplanmış bizi seyrediyorlar. Nihayet arabamız Belediye Dairesi önünde durdu. Fakat yanlış getirilmiş olacağız ki tekrar hareketle Metropolithaneye gittik. Metropolit, merdivenin üst başında istikbal etti, yol gösterdi ve “buyurunuz” diyerek bizi bir odaya aldı. Odada Yunan işgal Kumandanı Miralay Dimitri Toma ile tanıştık. Ayakta karşıladı, yer gösterdi. Sigara ve kahve ikram etti. Akabinde Hadkinson da geldi. Metropolit ile iki arkadaşım dışarıya çıkarıldılar. Odaya Yunan torpido kumandanı ile Ayvalık eşrafından ismini bilemediğim sivil bir zat geldiler. Yunan kumandanı ilk lâzime-i nezaketi ifadan sonra nâdim olmuş gibi bir vaziyetle bacak bacak üzerine atmış ve pek mağrur bir eda takınmıştır. Rumca söylüyor. Biraz rumca anlarım, fakat hiç belli etmiyorum. Hadkinsona hitap ederek soruyor:

— Mutasarrıf Efendi ne istiyor?

Hadkinson, “Kumandan Bey esbab-ı ziyaretinizi soruyorlar,” diye tercüme ediyor. Hadkinsona cevap veriyorum:

— Kendisinden birşey istemiyorum. Münhasıran sizinle görüşmeye geldim, diye başlayarak Ayvalığın kuyud ve eşkâl-i mevzuaya riayet edilmeksizin işgaline teşebbüs edildiği için kuvve-i askeriyemiz tarafından müdafaaya mecburiyet hâsıl olduğunu ve binaenaleyh keyfiyeti hükümetim namına resmen protesto ettiğimi söylüyorum. Yunan Kumandanı kuvvetli bir koz zannettiği şu suali soruyor:

— Osmanlı hükümeti Yunanistanla hal-i harpte midir?

Cevap veriyorum ve hal-i harpte olmadığı için resmî kuvvetlerin müdafaası suretiyle fiilen de protesto ile iktifa edilmiş olduğunu, halen askerinin silah kullanmadığını, harbedenlerin halk olduğunu, çünkü işgal kuvvetlerinin gerek İzmir ve civarında, gerek Manisa havalisinde ika ettikleri müessif hadiselerin civarda ve ezcümle Balıkesir Livasında da öğrenilmesi yüzünden bütün Liva halkının heyecan ve teessüre düştüğünü ve aileleriyle çocuklarını uzak yerlere göndererek silaha sarıldıklarını söylüyorum.

— Mademki asker harbetmiyor, hükümet ahaliyi niçin müsademeden men' etmiyor?” diye soruyorlar. Hükümetçe bu halin men'i takarrür etmişse de halkın heyecan ve galeyanının ve mikdarlarının

fazlalığından dolayı men'e muktedir olamadığımızı, kavaid-i düveliyye ve hukukiyeye münafi bir şekil ve surette vâki olan işgalin tevlit ettiği galeyannın şiddeti yüzünden hâsıl olan bu vaziyetin her halde düvel-i muazzama-i Mütelifenin arzusuna da mutabık olamayacağına kuvvetle kaani bulunduğumuzu söyleyince Hadkinson, Yunan Kumandanının söylemediği bâzı cümleleri de ilâve ederek, Yunanlıların asayiş ve adaleti temin için geldiklerini ve Yunan hükûmetinin emri mucibince işgalin Ayvalığın on iki kilometre dahiline kadar tevsi edileceğini ve bunun için de askerın kendilerine teslimini ve haklarında esir muamelesi yapılmayıp vapurla Bursaya sevk olunacaklarını söyledikten sonra, şâyi olan hadiseler hakkında da Yunanlıların böyle bir hareketleri vâki olmayıp bu dedikoduların bililtizam bâzı ecnebi devletleri ajanları tarafından tertip ve işaa olduğunu ilave ediyor.

Askerin vazifesine, harekâtına müdahaleye salâhiyetim olmayıp, Harbiye Nezaretinden telâkki edecekleri emre göre harekete mecbur buldukları ve binaenaleyh teslim hakkındaki tekliflerini tebliğ edemeyeceğim hakkındaki ifadem üzerine,

— O halde on iki kilometre geriye çekilsinler. Şimdilik aldığımız emir budur. İleride daha ziyade ilerlememiz hakkında emir alırsak o vakit ayrıca tebligat yaparız, diyorlar ve her halde müdafaa kuvvetlerinin Ayvalığın hemen arkasındaki zeytinliklerden çıkmalarını istiyorlar ve hattâ müdafaada bulunan ahalinin kendilerince geri atılması ve tenkili kaabil olduğunu, ancak askerın orada bulunması bu ahalinin kuvvetini ve mâneviyatını artırdığı cihetle her halde evveleminde askerın geri çekilmesinde ısrar ettiklerini söylüyorlar. Yavaş yavaş Yunanlı miralay azametli vaziyetini değiştiriyor, yüzüne ve sözlerine daha mülayim bir şekil vermeye çalışıyor, bizim taraftan taaruz edilmedikçe Yunan askerlerinin silah atmayacaklarını, fakat bizim askerimizin geri çekilmesi hakkında emir geldiği takdirde kendilerinin haberdar edilmelerini rica ediyor. Bu meyanda Hadkinson, gûya suret-i hususiyede gizli olarak söylediğini ifham eder bir tarzda eğilerek Konferansça oralarının Yunanistana verildiğini, kendisi bu bapta telgrafla haber almışsa da henüz resmen ilan olunmadığını söylüyor ve ilâve ediyor:

— Rumeli muhacırlarının yerlerini terketmeleri muvafık olmaktadır. Çünkü bu muharebe, haksızlıkların tamiri için yapılmıştır ve rumların eski yerlerine iadeleri mukarrerdir.

Mukabeleten Rumeli muhacırlarının da bilahara yerlerine gönderileceğini ümit etmektedir.”

Yunan işgal kumandanı, civar köylere hitaben yazıp bir türlü gönderemediği ve tevzi edemediği beyannameleri çıkarıyor. ‘Bunlar köylere dağıtılsa çok faydası olur,’ diyor; beş, on tane bana uzatıyor. Avdetimde bunların köylere dağıtılmasını rica ediyor. Alıyorum. Gider ayak Hadkinson Ayvalıkta kalan aileler hakkında da teminat veriyor. Bunlar kendi evlerine yerleştirilmişler, fakat muhtemel herhangi bir taarruzda vikaye maksadı ile her haneye ikişer asker dahi ikame olunmuş imiş, kalan memurlar ise tamamen serbestmişler.

Artık ayağa kalktım, çıkıyoruz. Yunan miralayı tekrar tekrar kuvvetin zeytin ormanlarından çekilmesini rica ediyor. Anlıyorum ki Ayvalık halkı müşkil vaziyettedir. Ne kendileri, ne de hayvanatı kasabadan harice çıkamıyorlar ve kumandanı tazyik ediyorlar. Geldiğimiz gibi avdet ediyoruz. Kasabanın içinden geçerken, Ayvalıkta kalan birkaç memurumuzun bir binanın üst kat pencerelerinden baktıklarını gördüm. Binanın kapusunda süngülü nöbetçiler var. İşgal kuvvetini iki binden fazla tahmin etmiyorum. İşgal sahası da kasabadan dahile doğru bir kilometreyi tecavüz etmiyor, iki kilometreye yakın bir saha boş duruyor. bundan sonra zeytinlikler bizim kuvvetlerimiz tarafından tutulmuştur.

Ali beyle tekrar buluşuyoruz ve konuşuyoruz. Ayvalıkta gördüklerimi ve görüştüğlerimi anlatıyorum. Bilhassa tevzi edilmek üzere bana verilen beyannameleri Ali beye hediye ediyorum.

Karargâhta daha bir gün kalarak 4 Haziran çarşamba günü Balıkesire döndüm. İlk işim Ayvalık mülakatı hakkında Nezarete rapor yazmak oldu. Şifreli telgrafla yazdığım bu raporda, karargâhtan Ayvalıkta İngiliz mümessili Hadkinson’a mektupla haber gönderip cevap aldığımı izahtan sonra, hayvanlara binip aynı zabıt ve neferimizi müstashiben “hareketim esnasında Kuvayı Milliye tarafından itiraz vuku bulduğunu, Mutasarrıf Ayvalığı Yunanlılara teslim etmeye gidiyor, diyerek ve müsellahan mümanaata karar vererek ateş edeceklerini bildirdiklerini ve vaziyet kendilerine izah edilerek bin müşkilâtla muhalefetleri ref’ olunduğunu” ilâve etmeyi de ihmal etmedim. Bundan ötesini tasvir ettiğim tarzda yazdım. Artık Nezaretin emri ifa edilmişti. Düvel-i İtilâfiyye mümessillerinden Ayvalıkta Hadkinsondan başkası yoktu ve bununla da temas yapıldı.

Yalnız Meclis-i Vükelâ kararında zikredilen bunlar vasıtasıyla asayişin ve hukuk-u ahalinin muhafazası kaydının icapları Hükûmetin mâlûm olmayan nokta-yı nazarına göre yerine getirilemedi, buna mukabil Yunanlıların maksatları anlaşılmış oldu.

Gene bugün Balıkesire muvasalatım akabinde Burhaniye Kaymakam Vekilinden şu telgrafi alıyorum:

Gömeçte Karesi Mutasarrıflığına, bulunmadığı takdirde Vekiline — “Mesele-i askeriye hakkında muahharan alınan emir mucibince bera-yı istişare Yunan zabiti ile beraber vapurla gelindiğinden beyaz sancak keşidesiyle beraber vapura teşrifiniz mercudur. 4 Haziran 335”

Ayvalık İngiliz Kumandanı
Binbaşı Şar Hadkinson

Karesi Mutasarrıflığına

— “Şimdi Gömeç iskelesine bir torpido ile gelen İngiliz Kumandanı Binbaşı Mösyü Şar Hadkinson tarafından Emrudâbad Müdiriyetine yaveriyle gönderilen tahrirat sureti bâlâyâ nakledilmiş ve Mutasarrıf Beyefendi livaya müteveccihen hareket etmiş bulduklarından Nahiye Müdürü Efendinin berâ-yı istişare vapura azimetine müsaade edilip edilmeyeceğinin acilen inbası ve bu babta olunacak muamelenin emrû iş’arına makina başında muntazır bulunduğum mâruzdur. 4 Haziran 335

Kaymakam Vekili Sabri”

Nezaretten talimat alabilmek kolay değil. Esasen ne talimat verecek. Nahiye Müdürünün vapura gidip ne istediklerini sorup öğrenmesini ve neticenin makam-ı livaya bildirilmesini tebliğ ettim. Burhaniye Kaymakam Vekili “Gayet müstacel” kaydıyle şu cevabı veriyor:

— “Emr-i âlilerine imtisalen Gömeç iskelesine gelen Yunan torpidosuna gidip İngiltere devlet-i fahîmesinin Ayvalığa memur mümessil-i siyasisi Hadkinson Bey ve bir Yunan zabiti ile görüştüm. Hadkinson Bey tercümanlık etti. Yunan zabiti Ayvalıkta zât-ı samileriyle vuku bulan müzakerat üzere intizar ettikleri cevabı henüz alamadıklarından ve bugün

cepheye beyaz bayrakla mükâleme memuru çıkardıkları halde kimseye tesadüf edemediklerinden Gömeç iskelesine kadar gelmeye mecbur kaldıklarını ve işgal-i vâkıin tekrar hükûmet-i metbualarından verilen emir mucibince şimdilik Ayvalık Kazasına şâmil olup mâmafih ileride diğer emir alınırsa derhal Hükûmet-i Osmaniyeye tebliğ edeceklerini ve işbu işgalin mücerret Ayvalık rum ahalsinin zeytinliklerinde ve tarlalarda serbesti ile çalışmalarını teminden ibaret olup Ayvalık memurlarının memuriyetleri başına avdetle ifa-yı vazifeye başlamalarını ve şu halde cepheyi teşkileden Ayvalık Mıntaka Kumandanı Ali Bey tarafından asker ile müsellaah ahalinin Ayvalık Kazası hududu haricine çektilirtilmesini ve hattâ Ali Bey isterse askerini Bursaya kadar da çekebileceğini ve maksatları harp olmayıp hiçbir suretle kan dökülmesi arzu ve kararları haricinde olup hristiyan ve islam bilumum ahalinin mal ve can ve ırzlarının taht-ı temine alınacağını ve yarın vakt-i zuhura kadar Ayvalıkta tarafımdan cevap itasına intizar edeceklerini ve aksi takdirde fena olacağını tebliğ etti. Hadkinson Bey de hükûmeti namına, İzmir vak'a-yı feciasının tekerürüne suret-i kat'iyede meydan ve imkân bırakılmayacağını ve işbu işgalin Sulh Konferansı mukarreratına mâtuf bulunduğu Yunan hükûmeti tarafından tebliğ edilegelmekte bulunduğu ve imkânın müsaadesi nisbetinde yarın vakt-i zuhura kadar mükâleme ve müşaverenin her ne suretle olursa olsun her halde temin edilmesi lüzumu dermeyan edildiği beray malûmat mâruzdur. Ferman.

Gömeç Müdürü Eyüp Sabri.”

Karesi Mutasarrıflığına

- “Emr-i âlilerine imtisalen Gömeç Müdürü Bey, Emrudâbad iskelesine üç bacalı bir torpido ile gelen İngiltere Devlet-i fahimesinin kumandanı Mösyü Hadkinson ve refiki Yunan Devleti zabiti ile görüşmek üzere torpidoya gönderilmişti. Beyinlerinde cereyan eden müzakere ve mükâlemeyi nâtik olarak Müdiriyetten alınan telgrafname sureti aynen derc edilmiş ve itası muktazi cevap müddeti yarın vakt-i zuhura kadar bulunmuş olmaktan nâşi bu babta olunacak muamele-

nin ve hükûmet namına verilecek cevap mahiyetinin tesri-i emrû iş'arı.

4 Haziran 335 Burhaniye Kaymakam Vekili Sabri." Geceyarısı "Dakika tehiri caiz değildir" kaydıyla Nezarete yazıyorum:

- "Bugün arzettiğim rapordan sonra Burhaniyeden aldığım telgrafta Gömeç iskelesine gelen bir torpidodan, çakerlerinin berayı mükâleme talebedildiği ve elyevm Gömeçte bulunduğum zehabiyle vuku bulan taleb-i mezkûrun, Balıkesire avdet edilmiş olmasına mebni is'afı kabil olamadığından Nahiye Müdürünün torpidoya azimetle avdetimin beyan edilmesini ve müracaatları esbabının istilamı ile alınacak cevabın bildirilmesini cevaben iş'ar etmiştim. Şimdi varit olan telgrafname ehemmiyet-i mahsusayı haiz ve imrar-ı vakte gayri müsait bulunmakla aynen zîre nakl ve irade-i Nezaretpenahilerine makina başında intizar olunur.

4/5 Haziran 335."

İki saat sonra cevap alıyorum:

- "C. Size geçenlerde tebliğ ettiğimiz Meclis-i Vükelâ kararına tevfiik hareket ediniz. Bu kararda denilmişti ki, İtilâf mümessilleri vasıtasıyla hukuk-u Osmaniyeyi ve asayiş-i mahalliyi temin ettirerek işgale karşı şimdiye kadarki fiilî protestolarla iktifa ediniz. Resmen de protestoda devam ederek sefk-i demadan ve müsademedan hazer ediniz. Mademki İngiliz mümessili vesatet ediyor. Ayvalıkta ona göre hareket ediniz ve İngiliz mümessili ile Yunan kuvve-i işgalıyesi kumandanının beyanatını senet olarak alınız. Bizim Mıntaka Kumandanının tarz-ı hareketi için de Harbiye Nezaretinin vereceği emre imtisal eyleyiniz."

4/5 Haziran 335 Dahiliye Nazırı Ali Kemal."

Direktif olarak gene Meclis-i Vükelâ kararı. Gene aynı terane. Hukuk-u Osmaniyenin temini tâbiri mutlak ve umumi olmasına nazaran nokta-i hareket bu olmak lâzım. Mıntaka Kumandanı Ali Bey bu müzakereyi idare eder. Binaenaleyh bir mülakat kararlaştırmak icabediyor. Burhaniye Kaymakam Vekiline bu noktai nazara göre tali-

mat vererek Nahiye Müdürünün müddet sona ermeden Ayvalıkta Hadkinsonla görüşmesini ve mülâkat temin etmesini bildirdim.

5 Haziran perşembe günü akşama kadar mükâlemeden haber bekledim, Burhaniyeden sordum. Emrudâbad Müdürünün Ayvalıktan henüz avdet etmediğini ve bu gece alaturka saat bire kadar malûmat verebileceğini ümit ettiğini bildirdi. Nihayet gece “gayet müstacel ve mahremdir” kaydiyle Burhaniyeden şu telgrafi aldım:

SURET

“C. Bugün Mıntaka Kumandanı Beyin tasvibi üzerine beyaz bayrak keşidesiyle Ayvalık jandarma mülâzimlerinden Atıf Efendiyi beraberime alarak Ayvalığa gittim. Ayvalık Belediye Dairesinde İngiltere devlet-i fahimesi mümessil-i siyasisi Hadkinson Bey hazır olduğu halde Yunan kuvve-i işgaliye kumandanı ile görüştüm. Dünkü telgrafname-i âcizide arz olunan esasat üzerine lâzım gelen müzakeratın icrasına izhar-ı muvafakat olunarak yarın sabahleyin alafranga saat onda Ayvalık – Gömeç caddesi üzerinde kâin Belediye Çeşmesine Ayvalıktan Hadkinson beyle kaymakam rütbesinde bir yunan zabiti gelecek ve bendeniz de hazır olduğum halde Mıntaka Kumandanı Beyle görüşeceklerdir. Bu bâbta taraf-ı âciziden de idare-i kelâm edilmesi icabettiği takdirde bir talimatname-nin suvari-i mahsusla yetiştirilmesi muktazidir. Suret-i hareketimin emr-ü iradesine muntazırım.

5/6 Haziran 335 Gömeç Müdürü Sabri”

Karesi Mutasarrıflığına

— “Burhaniye saat 24/50. Ayvalıkta İngiltere devlet-i fahimesi mümessil-i siyasisi Hadkinson ve Yunan zabiti beylerle bera-yı müzakere Ayvalığa îzam olunan Emrudâbad müdürü beyden varit olan telgrafname sureti bâlâyâ nakledilmiş olduğundan müdür beyin hükümet-i seniyye namına ne yolda idare-i kelâm edeceğinin serian inbasına makına başında muntazır bulunduğum mâruzdur. 5/6 Haziran 335

Burhaniye Kaymakam Vekili
Sabri

Gece yarısından sonra bir buçukta gelen bu telgraf üzerine tekrar talimat vermeye lüzum görmedim. Esasen müzakereyi Ali Bey yapacaktır ve Nahiye Müdürünün beyanatta bulunmasına lüzum ve ihtiyaç da yoktur. Sabah saat onda da mülâkat başlayacaktır.

Ertesi gün 6 Haziran akşamı Ali Beyin bana ve bir sureti Bandır-mada 61 inci Fırkaya “Dakika tehiri mucibi mesuliyettir, gayet müs-taceldir” kaydı ile Murateli karargâhı mahreçli şu telgrafı geldi:

“Bundan dört gün evvel Karesi Mutasarrıfı Hilmi Bey, aldığı emre imtisalen Ayvalığa giderek kuvvei işgaliye kumandanı ile görüştü ve hukuk-u osmaniye'nin muhafazası zımında anlaşmak iste-diyse de Yunan kuvvei işgaliye kumandanı itilafa yanaşmadığından dolayı işbu mülâkat neticesiz kalmıştı. Her nedense iki gün sonra İngiliz mümessili Hadkinson Efendi ile bir Yunan zabiti torpedo ile Gömeç iskelesine yanaşarak Mutasarrıf Beyle mevzubahsolan itilaf esasatını yeniden tetkik etmek istediklerini teklif ettiler. Mutasarrıf Bey Balıkesire hareket etmiş olduğundan, Nahiye Müdürü kendile-riyle görüştü ve keyfiyet Mutasarrıflığa bildirildi. Bana da haber verdi. Mutasarrıf Bey Meclis-i Vükelânın kararını ihtiva eden ve evel-ce Müdür Beye tebliğ edilmiş olan emir dairesinde hareket etmesi emrini verdi. Bu emir de hukuk-u osmaniye'nin temini esasını muhtevi idi. Bunun üzerine, dün işgal kumandanı ile haberleşerek bugün Nahiye Müdürü ile birlikte işgal Kumandanı Miralay Toma ve mua-vini Kaymakam Nikola ve İngiliz kumandanı Hadkinson Efendi de beraber olduğu halde Ayvalık - Gömeç caddesi üzerinde Belediye Çeşmesinde mülâkat ettik ve berveçhi âti hususatı şifahi olarak taht-ı karara aldık:

1 - Ayvalıkta kemakân hükümet-i osmaniye memurları ve kava-nin icrayı hüküm ve hükümet edecektir. Osmanlı bayrağı rezkoluna-caktır. Ahalinin rezkettikleri Yunan bayraklarının kaldırılmasına Yunan kumandanı çalışacaktır.

2 - Yunan işgal kuvveti, iddiaları veçhile Sulh Konferansının kararı ile ve işgal-i askerî vazifesiyle gelmiş olduklarına göre Yunda Adasında, yahut şehrin haricinde Aya Nikola veya Sefa'da ikamet edecek ve şehrin haricinde bulunmayacaktır. Şehrin inzibatı için Osmanlı polis ve jandarmalarına kuvvei işgaliye indeliktiza muavenet edecektir.

3 - Ayvalık Kazasına şamil olan arazi dahilinde Kaza ahalisi iş ve güçleriyle meşgul olacaklar ve Ayvalık Kazası haricine silahlı

olarak kimse çıkamayacağı gibi hariçten de kimse giremeyecektir. Silahla giriş ve çıkış emniyeti ihlal mahiyetinde telâkki edilecektir.

4 - Ayvalık Kazası haricine çıkacak ve hariçten girecek olan eshabı mesalih, tarafeyn kumandanları vesika vermek suretiyle mümkün olacaktır.

5 - Ayvalık Kazasının hududu birer zabıt ve ikişer sivilden mürekkep bir komisyon tarafından, malûm olduğu halde bir defa daha tespit olunacaktır.

Berveçhi bâlâ mevad üzerine karar hâsıl olduktan sonra işgal kumandanı ve beraberindekiler Ayvalığa avdet etmişlerdir. Yarın Kazanın hududu tespit edilecektir ve bâdehu itilâfin mevaddı tatbikatına başlanacaktır.

Ayvalık Kazası Yunda Adası ile Küçükköy'den ve Ayvalık şehrinde mürekkeptir. Kazanın hududu dahi (1/200.000) mikyasındaki haritada "Küçükköy" yazısından ve "Ayvalık" yazısının elifinden geçen ve "Büyükdere" namını alan Burhaniye ve Bergama Kazalarının hatt-ı fâsılı olup "Eski yol" yazısının elifinden başlayan dere ile denize mülâki olup Ayvalıktan itibaren şarken ve şimalen tahminen bir buçuk ilâ iki kilometre nısıf kutruna araziye şâmindir. Binaenaleyh bu kadar bir arazi şimdilik Yunan kuvvayı işgalyesi altında bulunacak demektir. Ayvalığın işgalinden bugüne kadar geçen yedi gün zarfında milletin gösterdiği galeyan-ı hamiyet ve gayret ve kuvvei askeriyyenin mecbur ve mükellef bulunduğu sebat ve metanet, gerideki bilcümle ahali-i islâmiyyenin heyecanını teskine ve selâmetini temine medar olduğu gibi kuvvei işgaliiyyenin hırs-ı istilâ ve tevsi-i işgalini kırmış ve hamdolsun şu suretle mahdut ve mahsur bir vaziyette kalmağa mecbur etmiştir. Berveçhi bâlâ mevaddı itilafiiyyenin maksat ve menfaat ve hukuk-u Osmaniiyyenin beka ve muhafazasına kâfi gelip gelmeyeceğinin âcilen emr-ü iş'arı mâruzdur.

6 Haziran 335, Ayvalık Mıntaka Kumandanı Kaymakam Ali."

Burhaniye Kaymakam Vekili de ayrıca Emrutâbat Nahiye Müdiriyetinden aldığı beyaniyle Mıntaka Kumandanının telgrafında zikrolunan maddeleri yazarak bu şeraitin muvafık olup olmayacağı hakkında emir istiyor.

Şifahi surette kararlaştırılmış olan ve tasdik ve kabule muallak bulunan bu maddeleri Nezarete bildirmekle beraber bâzı maddelerin Ayvalık Kazasında Yunan işgal ve hakimiyetini tasdik mahiyetinde

bulunması hasebiyle tâdili zımnında teklifat-ı müteakibinde bulunulacağı ve bizim mukabil tekliflerimizin adem-i kabulü takdirinde mâruz teklifatın kabul edilip edilmeyeceğinin emr-ü iradesi, diye bir fikra ilâve ettim. Bu iş'arıma Nezaret hiçbir cevap vermemiştir. Çok sonradan suret-i hususiyede haber aldığıma göre, Dahiliye Nazırı bu meseleyi Meclis-i Vükelâya arzemiş ve oradan aşağı yukarı şöyle bir karar çıkmış:

“Yunan askeri Yunda Adasına çekilsin, fakat bu takdirde dahi Yunanlıların eline Sulh Konferansında senet olarak kullanacakları hiçbir tahriri vesika verilmesin, Mutasarrıf şifahi olarak itilâfın kabul edildiğini söylesin.”

Dahiliye Nazırı, her ne sebebe mebni ise, bu kararı tebliğ etmemiş imiş. Suret-i resmiyede tahkikine imkân bulamadığım için bu malûmatı yalnız kaydetmekle iktifa ediyorum.

Diğer taraftan, Mıntaka Kumandanlığının 61 inci Fırka kumandanlığına vâki' iş'arına 14 ücû Kolordu Kumandanlığı cevap vermektedir. Ondördüncü Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa Bugünlerde karargâhını Tekirdağından Balıkesire nakletmiş bulunuyor.

Ayvalık Mıntakası Kumandanlığına

Balıkesir 7 Haziran 335

“61 inci Fırka Kumandanlığına keşide ettiğiniz, 6/6/335 tarih ve 626 numaralı şifrenize cevaptır:

1 – İngiliz mümessili ile birlikte Yunan Kumandanlığı ile görüşülerek mıntakanızda Yunan harekâtını tevkife muvaffakiyetiniz en büyük teşekkürlere lâyıktır. Bu, müfrezenizin ve beraberinizdeki kuvvei milliyeye kumandanının tarihin kaydedeceği birer muvaffakiyettir.

2 – İngiliz mümessili de beraber olduğu halde cereyan eden şifahi müzakereta şu yolda cevap veriniz:

Hükûmet-i Osmaniye yalnız İzmir şehrinin ve istihkâmatının işgal-i askerî altına alınacağı hakkında İtilâf hükûmat-ı muazzamasının müşterek notasını almıştır. Binaenaleyh bu nota muhteviyatının haricindeki Yunan askerî işgallerini, hükûmet-i metbuam ve Ayvalık

Müfreze Kumandanlığı ve Müfrezenin merbut olduğu on dördüncü Kolordu Kumandanlığı katiyen kabul edemezler ve protesto ederler. Binaenaleyh Ayvalıktaki Yunan kuvvetinin Anadolu sahilini tahliye etmesini talep ederim. Yunan kuvvetinin Yunda Adasına nakline de ancak diğer İtilâf hükûmat-ı muazzamasının hükûmet-i metbuam ile bir itilâf akdetmelerini müteakip resmen muvafakat edebilirim. Ayvalık şehrinde inzibatın tesisine Osmanlı kuvveti halen kâfidir. Ayvalık Kazası dahilinde hariçten Osmanlı kuvvei askeriyesinden başka bir ferdin müsellahan girmesine mümanaat olunacaktır ve Ayvalık rum ahalsinin Yunan işgali münasebetiyle yapmış oldukları coşkunluklar birdaha tekerrür etmemek şartıyla tarafımızdan affolunacaktır ve bu coşkunluklar yüzünden ahali-i mezkûreye karşı hiçbir tecavüzün vukua gelmemesi temin olunacaktır. Ayvalık Kazasına girip çıkacak eshabı mesalih hakkında müşterek vesika itası hakimiyet-i Osmaniye ile kabil-i telif değildir.

İşbu tebligat ve metalibimin gerek mümessil ve gerek Yunan Kumandanlığınca is'af edileceğini temenni etmekle beraber bir cevab-ı muvafık ahzına intizaren müfrezenin dünkü 6/6/35 günkü vaziyetini muhafaza edeceğini ve sebebiyyet verilmemiş bir ateş muharebesi yapmayacağını tebliğ ederim.”

Babıâlinin sükûtu ve Kolordu Kumandanlığının dahi bu kat'i talimatı neticesinde Ayvalık cephesindeki nisbî ve muvakkat sükûn nihayete ermiş ve muharebe tekrar başlamıştır.

*

* *

Günler geçiyor ve her geçen gün vaziyetimizi biraz daha kuvvetlendiriyor. Ayvalık müdafaası bütün memlekette bir ümit şûlesi gibi parlıyor. Balıkesir, mütarekenin karanlık günleri içinde Türk haysiyet ve şerefini muhafaza ve müdafaaya eden bir mihrak olmuştur. Balıkesir, hükûmetin tâkibine mâruz hamiyetli ve vatanperver Türk evlâdına darül'aman olmuştur. Cıvardan, hattâ İstanbuldan zabıt, sivil vatanperverler akın etmeye başlamıştır. Kolordunun müdafaayı benimsemesi, Harbiye Nezaretinin de hükûmet-i merkeziyenin uyuşturucu ve boyun eğici siyasetinin aleyhinde bulunduğunu ifham ediyor. Ordunun ve ordu mensuplarının vatan müdafaaya ve mücahede-sinde açık ve sarıh bir vaziyet almalarından cesaret buluyoruz. Fikirlerde ve kalplerde daha müsbet ve azimkâr hisler belirmeye başlı-

yor. Menfi ruhlu ve düşünceli bozguncular hislerini gizlemek mecburiyetini duyuyorlar. Ayvalık Kaymakamı, bazı tezahürattan hayatını tehlikede göreyerek Ayvalık muhitinden Edremite iltica etmiş ve orada da duramıyarak İstanbula kaçmıştır. Burhaniye Kadısı da hayatının tehlikede olduğunu, tehdit edildiğini makam-ı Livaya bildirmiş ve Balıkesire celp olunarak İstanbula gönderilmiştir. Ayvalık Kaymakamlığı vekâletine ateşli ve cevherli Kuvvayı Milliyeci arkadaşlardan Burhaniye Kaymakam-ı sabıkı Özdemiroğlu Salim Bey inha edilmiş ve Nezaretçe kabul olunmuştur. Edremit ve Burhaniye Kazalarında Hareket-i Milliye teşkilâtı inkişaf etmektedir. Balıkesirde de Hareket-i Milliye heyet-i merkeziyesi kurulmuştur. İzmirin işgali üzerine Balıkesire gelen Vasıf Bey, Balıkesirde halk arasında mâneviyatı takviye için gece, gündüz faaliyet sarfetmektedir. Cebine doldurduğu eski ecnebi gazetelerden gûya makaleler ve fıkralar uydurarak ecnebi devletlerden bir kısmının Yunan işgali aleyhinde bulduklarını ve müdafaayı hüsnü telakki ettiklerini mesçitlerde, halkın toplandığı yerlerde izaha çalışıyor. Memleketin ileri gelenleri de, pek azı müstesna olmak üzere, bizimle beraberdir. Bilhassa Vehbi Beyle Gönenli Osman Bey Heyeti Merkeziyedendirler. Bir taraftan da menfi propagandalara karşı çok dikkatli bulunuyoruz. İstanbuldan gelenler bir müddet kontrol ediliyor, harekât ve temasları tarassut olunuyor. Hattâ o derecede ki, İzmirden Vasıf Beyle beraber çıktıkları halde Balıkesire, İstanbula uğrayarak biraz sonra gelen Necati Bey hakkında bile bu teyakkuz ve tekayyüdü tatbik ediyoruz. Vasıf ve Necati Beyler Hareketi Milliyenin genç ve fedakâr unsurları olarak Merkez Heyetinde Fırka Kumandanı Kâzım Beyle birlikte çalışıyorlar, tesis ettikleri "İzmire Doğru" gazetesıyla de Hareketi Milliye fikrini neşr ve tamime gayret ediyorlar.

Yunanlılar, İzmirden sonra işgal sahalarını Manisa, Aydın ve civarına kadar tevsi etmişlerdi. Ayvalıkta gördükleri mukabele ve müdafaaya mukabil Manisadan Balıkesir Livası istikametinde ilerlemeye teşebbüs etmişlerdir. Akhisarın 5 Haziran 335'te işgali üzerine Livanın vaziyeti bir de bu taraftan tehdit edilmeye başlanmış bulunuyor. Ayvalıktan sonra Bergama ve Akhisarın da Yunanlıların eline geçmesi, müdafa teşkilât ve tertibatının bu istikametlerde de tesis ve inkişafını icabettirmiştir.

Milli teşkilâtın taazzuv ederek Livanın hemen büyük bir kısmında faaliyete geçmesi hasebiyle artık en belli başlı meşguliyetim bu teş-

kilât ve faaliyeti merkeze karşı korumak ve bilhassa Dahiliye Nazırı Ali Kemalin muhtemel fena teşebbüslerini önlemekten ibaret kalıyor.

Kolordu, zabitlerini ve askerlerini Yunan işgaline karşı müdafaa ve muharebeye sokarken diğer taraftan siyasi faaliyetlerde de bulunuyor. Yusuf İzzet Paşa, İngiliz mümessilleri vasıtasıyla İzmir ve havalisi Yunan kuvvei işgaliesi Kumandanlığına 10 Haziran 335 tarihli bir nota vererek İzmir şehri haricindeki Yunan askeri işgallerini protesto ve Kolordu mıntakası dahilindeki mevkiilerin tahliyesini talep ediyor. Bir nüshasını makam-ı Livaya tevdi ettiği bu notanın sureti şudur:

- “İtilaf hükûmat-ı muazzaması namına asaletlü Amiral Galtrop ve asaletlü Amiral Vep Cenapları tarafından gerek İzmirde ve gerekse Dersaadette hükûmeti Osmaniyeye tevdi edilmiş olan 14 Mayıs 1919 tarihli notalarında yalnız İzmir şehrinin ve askerî istihkâmatının İtilâf kuvvayı askeriyesi tarafından işgal edileceği bildirilmiş ve bu notayı müteakip başka mahiyet ve vüs’atte diğer işgallerin icra edileceği hakkında bir tebligat vâki olmamış olduğu halde İzmir şehrine çıkan Yunan kuvvayı askeriyesi mezkûr notanın tarih-i îtasından bu âna değin geçen yirmi altı gün zarfında İzmir şehrinde başka işbu şehirden itibaren doksan kilometre nısıf kütunda pek vâsi bir sahayı ve birçok şehir ve karyeleri ve limanları, nota metni hilâfında olarak kendiliklerinden işgal ve işgal sahasındaki idarei askeriyemizi tatil ve ihraç ve ayrıca mütareke şeraiti umumiyesi hilâfında olarak birçok askeri esliha ve mühimmat ve teçhizat anbarlarımıza vaz’iyed eylemişler ve bunlardan başka Osmanlı tebası olan anasır-ı hristiyaniyeyi her türlü hukuk-u düvel hilâfında olarak kendi teşkilât-ı askeriyelerine ithal eylemişler ve islam anasırına karşı da birçok mezalim ika etmekte bulunmuşlardır.

Fransa hükûmet-i fahîmesinin Dersaadetteki mümessil-i siyasisi Mösyü Dö Frans cenapları tarafından hükûmeti Osmaniyenin sulh konferansına dâvet edildiğinin 2 Haziran günü Başvekilimize tebliğ edilmiş olması, ahval-i umumiye-i siyasiyede hükûmeti Osmaniyeye lehinde bir tahavvül-ü mühimmi gösterdiği gibi işbu dâvet sıralarında Fransa hükûmet-i fahi-

mesinin Reisi Cumhur-u âlisi Asaletlû Mösyü Puankare (Poincaré) cenaplariyle Osmanlı Veliahd-ı saltanatı arasında teati edilen samimi telgraflar dahi hükümetimizle Fransa ve Büyük Britanya hükûmat-ı muazzaması arasında an'anât-ı kadîmeye muvafık bir münasebet-i samimenin yeniden teessüsü hakkında büyük bir beşaret ve teminat bulunmuş iken ve hiç olmazsa bu ilk samimi temas ve münasebetlerin bed'inden itibaren Yunan kuvvayı askeriyesi tarafından keyfi işgallerden sarfinazar edilmesi nezaket-i düveliye icabatından bulunurken gerek bu nezaket, gerekse hukuk-u harp hilâfında olarak Akhisar mevkii 5 Haziran 335 günü bir Yunan müfrezesi tarafından işgal edilmiştir. Akhisar mevkii, memur olduğum mıntakai askeriyenin dahilinde bulunmasına binaen işbu işgali Büyük Britanya hükûmet-i fahimesinin elyevm Bandırmada bulunmakta olan mümessil-i muhteremi yüzbaşı Mösyü Hadkinson ve Ayvalık mıntakasında bulunan diğer mümessil-i muhteremi kezalik yüzbaşı Mösyü Hadkinson nezdinde protesto eder ve gerek işbu protestomun, gerekse âtideki diğer beyanat ve tekâlifimin sür'ati mümkinine ile İzmir havalisi Yunan kuvvei işgaliyesi kumandanlığına tebliğine ve alınacak cevabın da taraf-ı âciziye iblâğına vesatât ve pek muhik ve meşru olan metalibimin is'afı hususunda da lûtfen müzaheret buyurulmasını da her iki mümessil-i muhteremden rica ederim.

1 – İzmir şehriden gayrı Anadolu mevakiinin Yunan kıtaat-ı askeriyesi tarafından yapılan işgali, Yunanın gayrı itilâf ve Amerika hükûmat-ı muazzamasının muvafakat ve malûmatları haricinde vuku bulmuş bir hareket-i münferide ve ahd-şikenane diye telâkki ediyorum ve bu tarz-ı telâkkime hak verdirecek vesaik-i resmiye ve mutebereye malikim ve bu işgal sahasında ekseriyet-i mutlakayı haiz olan anâsır-ı müslimenin birçok milli mukavemetler ve protestolarla tezahür eden arzu-yu millisine de şiddetle muhalif olan işbu işgalden tevellüt eden ve edecek olan bilcümle netayiçten ve hadisat-ı müessifeden bizzat ve yalnız İzmir Yunan kuvva-yı işgaliye kumandanının şahsen şiddetle mes'ul olması lâzım geleceği kanaatindeyim.

2 – Hükûmet-i metbuamın konferansa dâvet edildiği günden evvelki diğer bilumum keyfi Yunan askerî işgallerine karşı

protesto hakkı tamamen mahfuz kalmakla beraber işbu dâvetin Pariste takarrür ettiği günden – ki bu günü tebligatın Dersaadette vukubulduğu ı Haziran 1919 dan dört, beş gün evvel olarak kabul ediyorum – sonra Ayvalık müfrezesini de ihtiva eden on dördüncü Kolordunun cenuben İzmir – Afyonkarahisar şömendöfer hattı da dahil olduğu halde şimalindeki Türkiye arazisini ihtiva eden mıntakai askeriyesinde Yunan kıtaatı tarafından işgal edilmiş olan Akhisar vesair mevaki ve menatığın ondördüncü Kolordu kıtaatı tarafından işgal edilmek üzere, Yunan kıtaatı tarafından serian tahliyesini talep ederim.

3 – Yunan kıtaatının yaptığı askerî işgaller, Harbiiumumiye fasıla veren mütarekei umumiyedeki tarafeyn mütareke hududunu hukuken asla tebdil ve tadil edemez. Binaenaleyh hudud-u mezkûre el'an bir mütareke hududu olmak üzere baki kalmakla beraber hükûmet-i metbuamın Paris Sulh Konferansına dâvetinin Pariste takarrür ettiği gün elyevm ondördüncü Kolorduya ait olan mıntakai askeriyede Osmanlı ve Yunan ileri kıtaatının bulunmuş oldukları nukattan geçen hattı tarafeyn kıtaat-ı askeriyesi için muvakkat bir intizar ve tevakkuf hattı olmak üzere kabul ediyorum. Binaenaleyh bu muvakkat intizar ve tevakkuf hattının İtilaf hükûmat-ı muazzaması mümessillerinin de iştirakiyle tarafeyn (Osmanlı ve Yunan) kumandanlıkları tarafından teşkil edilecek bir muhtelit komisyon tarafından serian arazi üzerinde tayin ve tesbiti ve bu hududun kat'ıyyen tecavüz edilmemesinin Yunan kıtaatına serian emredilmesini talep ve rica ederim.

4 – Hükûmet-i metbuamın konferansa dâveti tarihinden sonra Yunan kıtaatı diğer İtilâf hükûmetlerinin ve hükûmet-i metbuamın muvafakatını tazammun eden resmi bir tebliğ olmadan memur olduğum mıntakai askeriyeye dahiline tecavüz eyledikleri takdirde mahza mütareke şeraitini muhafaza ve hükûmetimle diğer İtilâf hükûmat-ı muazzaması arasında bu defa teessüse başlayan temasın ve an'anat-ı kadimeye muvafık münasebat-ı samimenin inkişaf-ı mesudunu müdafaa etmek ve aynı zamanda Yunan harekâtı ile pek büyük ve daima mütezayit bir heyecan ve ıztıraba mâruz olan mâsum ahalinin hayatını vikaye etmek makasid-ı ulviye ve insani-

yesiyle ve her halde mütareke şeraitine ve hukuk-u harbe riayet etmek hususundaki arzu-yu kat'imın tamamen hilafı olarak işbu Yunan kıtaatına karşı Kolordumun mukavemet-i askeriyede bulunmaya mecbur olacağını pek büyük bir teessüfle tebliğ eder ve bu mukavemetle aynı zamanda Fransa ve Britanya hükûmat-ı muazzamasının hükûmet-i metbuam lehindeki tezahürat ve temayülat-ı ahire-i samimiyesini de müdafaa edeceğim kanaat-i kat'iyyesinde bulunduğumdan hiçbir İtilâf hükûmetine ve hattâ Yunan hükûmetine karşı asla hasmane bir mahiyeti haiz olmayacak olan işbu mukavemetle pek mukaddes olan marüzzikr makasıdı elde etmek için hukuk-u harbin dahi meşru kıldığı tedafüf mukabele ve mukavemetin bilcümle icabatına serbesti-i tam ile tevessül etmek ıztırarında bulunacağımı ve bu harekâttan mütevellit bilcümle mesuliyetin işbu harekâta sebep olacak olan Yunan Kumandanlığına ait olacağını beyan eyler ve her halde Paris Sulh Konferansı tarafından ittihaz olunacak mukarrerata intizaren mâsum ahalinin huzur ve istirahatini ve emniyet-i can ve malını ihlal edecek ve İzmir faciası gibi diğer facialara sebebiyet verecek bulunan ve belki de sulh konferansının mesaisini sektedar edecek olan bu gibi keyfi harekâttan içtinap edilmesini de ayrıca insaniyet namına rica ederim.”

On Dördüncü Kolordu Kumandanı Mirliva Yusuf İzzet

Bu notanın tevdiinden bir müddet sonra da Kolordu bir ültimatı vermiş ve Kolordunun müsademe ve muharebeye iptidar ettiğini bildirmiştir.

Gene bu sıralarda İngiltere sefarethanesi ile hükûmet-i merkeziye mümessillerinden mürekkep ve emvali metruke işlerini ıslah ve hıristiyan anasının şikâyetlerini dinleyerek haklarını iade ve ihkak ve hattâ mahkûm ve mevkuf hıristiyanları hapishane ve tevkifhanelerden ihraç ve tahliye gibi icra salâhiyetini de haiz bir heyet İstanbuldan Bandırmaya gelmiştir. Bu muhtelit heyet Bandırmadan Balıkesire muvasalat ettikleri zaman gerek Ayvalık cephesinde, gerek diğer cephelerde harekât devam etmekte bulunuyordu. Mülkiye Müfettişlerinden Nedim Bey İstanbuldan bu heyete bilhassa iltihak et-

tırılmıştır. Vatanperverliğini bildiğim Nedim Bey ile Müfettişlikte Mülkiye Heyet-i Teftişiyesinde beraber çalıştık. Harbi Umumi iptidalarından beri arkadaş bulunuyoruz. İstanbuldan memuren gelmesi ve sıfat-ı resmîyeyi haiz bulunması, müdafaaya lehindeki propagandalarına hususi bir kıymet ve ehemmiyet kazandırıyor. Hükûmet-i merkeziyenin ve Dahiliye Nezaretinin müdafaaya tarafdar olduğunu ve hattâ bu ciheti makam-ı Livaya sureti mahsusada iblâğ salâhiyetini de haiz bulunduğunu, suret-i resmîyede müdafî kuvvetlerin dağıtılması hakkında emirler verilmekte ise de gayenin her halde müdafaada devam ile istihsal edileceğinin suret-i hususiyede bilinmesi lâzım geleceğini, Nezaret Makamının ifadesine atfen işaa etmesi, halkın mâneviyatı üzerinde müsbet tesirler yapıyor. Bilhassa Nazır Ali Kemal imzasıyla Babıâliden Mutasarrıflığa çekilen 11 Haziran 335 tarihli açık telgrafta “İşgal hususunda Mülkiye Müfettişi Nedim Beyle istişare ediniz.” denilmesi, Nedim Beyin ifadatına ve beyanatına daha vazih ve mukni bir kuvvet ve kıymet vermektedir.

Heyet âzasından Wilson ismindeki İngiliz, arkadaşı Hadkinson'un aksine olarak Hareket-i Milliyeye karşı daha sempatik görünmektedir. Gayrimüslim anasının kendisine vâki müracaat ve şikâyetlerine daima hoşnutsuzluğunu ihsas eder tarzda mukabelede bulunmakta ve haksız ve lüzumsuz yere kendisini bizar ettiklerinden şikâyet etmektedir. Misafir buldukları Belediye Dairesindeki odasında karyolaya uzanmış bir halde istirahat etmekteyken kapusunu haber vermeden açıp içeri giren ve “Şikâyetim var,” diye söze başlayan bir rumu, karyoladan fırlayarak ve tekmeleyerek koğmuştur. Evvelce Kıbrısta bulunduğu için daha oradan rumların şımarıklıklarına karşı nefretini izhardan çekinmiyor, Türklere muhabbetli görünüyor.

Mister Wilsonun bu sempatik vaz'iyetinden cesaret alarak kendisine hareket-i milliye'nin esbab-ı hudûsü, Yunanlıların İzmir işgalinden başlayarak ika ettikleri mezalim ve fecayi, milli galeyan ve heyecan hakkında malûmat veriyorum. Heyetin mülhakatta da tetkikat ve tahkikatını takip maksadıyla Bandırma, Erdek ve Gönen seyahatlerine iştirâk ediyorum. Nezarete de heyetle birlikte hareket ettiğimi bildiriyorum. Gönende Hacim Beye tesadûf ediyorum. Kaplıcalara geldiğini söylüyor. Hacim Bey evvelce Balıkesir Mutasarrıflığında bulunmuş ve kendisini çok sevdirmiştir. Livanın, halkı şecaatiyle şöhret almış mıntakalarındaki atılğan, gözünü budaktan sa-

kınmaz kısım, senelerce dağda, bayırda gezip dolaştıktan sonra istiman edenler Hacim Beyin şahsına çok merbutturlar. Balıkesirde bilhassa Heyet-i Merkeziyede nüfuzundan, faaliyetinden büyük istifadeler temin olunacaktır. Kendisini Balıkesire dâvet ediyorum. Esasen kendisi de çalışmak emel ve azmindedir. Balıkesire geliyor ve Hareket-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi Riyasetini deruhde ediyor.

Erdekte bulunduğumuz esnada İstanbul matbuatında İzmitle becayişimin derdest-i icra bulunduğunu okuyorum. İzmitte Anzavur Mutasarrıftır. Demek ki Anzavuru Balıkesire göndereceklerdir. Benim Balıkesirden alınmağlımdan ziyade Ahmet Anzavur Paşanın Balıkesir Mutasarrıflığına tayin edilmesi mühimdir.

Muhtelit heyetle Bandırmaya avdetimde Hadkinsonla Ayvalık müdafaası mevzuunda konuşuyoruz. Hadkinson benim bu mevzudaki hattı hareketimi tenkit ediyor. Yunanistanla Osmanlı hükûmetinin hali harpte bulunmamasına rağmen benim hükûmetin siyasetine muhalif bir tarzda hareketimin mes'uliyeti mucip olduğunu ihtar ediyor ve âdeta tehdit eder gibi konuşuyor. Aklımda hep Anzavur işi. Anzavurun Balıkesir Mutasarrıflığına getirilmesi işleri altüst edebilir. Anzavurun Manyas ve havalisinde nüfuzu vardır. Bu civar halkının müdafî kuvvetlere gönüllü olarak iştirâklarine mümanaat etmekle kalmayacak, Umum Jandarma Kumandanlığınca icabında Kuvvayı Milliye aleyhinde kullanılmak maksadiyle serbest bırakılıp hattâ silahla gezmelerine müsaade edilen ve kuvvei zabıtaya muavenet namıyla aylığa bağlanan ve Bandırmada kendilerine para dağıtılan eşkiya-yı müste'meneyi de müdafaa teşkilâtının bozulmasında kullanacaktır. Bu mülâhazalarla Hadkinsona mühim bir sır ifşa eder gibi, Dahiliye Nazırının bu müdafaaaya tarafdâr olduğunu, hattâ bu hususta Mutasarrıflığa suret-i hususiyede haber göndermiş olduğunu ve evelce resmen de emir vermiş bulunduğunu söylüyorum ve Ali Kemal'in her türlü kuvvetlerle müdafaa hakkında yazdığı telgraftan bahsediyorum. Hadkinson çok hayret ediyor ve İngiliz sefarethanésinin bundan malumatı olmadığını söylüyor.

Heyet Bandırmadan İstanbula avdet ediyor. Artık Ali Kemal'in benden değil, benim Ali Kemal'den kurtulacağımı tahmin ediyorum, ben de Balıkesire dönüyorum.

Balıkesire avdetimde Ali Kemal'in beni İstanbula çağırın telgraflarını buluyorum. Bunlardan 16 Haziran tarihli olanı açık bir telgraftır:

“Müfettiş Nedim Beye tevdi-i vekâlet ederek hemen İstanbula geliniz.” diyor. Diğeri 18 Haziran 335 tarihli ve şifrelidir. Nazır namına Müsteşar Keşfi imzalıdır. Bunda da “Zeyl 16 Haziran 335 şifre mucibince hemen İstanbula geliniz” deniliyor. Demek ki işler gene sarpa sarıyor. İstanbula niçin dâvet ediliyorum? Nedim Beyin İstanbula avdet etmiş olması bana vakit kazandıracak. Nezarete bu telgraflara cevap olarak “Mutasarrıflık vekâletini tevdi edeceğim Nedim Bey İstanbula avdet etmiş bulunduğundan vekâleti kime tevdi etmek icabettiğinin emr-ü iş’arı” diye bir telgraf yazıyorum.

Balıkesire avdetim bu suretle Nezaretçe anlaşılmuş olacak ki makina başına çağırılıyorum. Nazır Bey soruyor:

— “Edremitte cereyan eden vekayi ve yapılan teşkilât nedir?”

Cevap veriyorum:

— “Edremitte cereyan eden vekayiden haberdar değilim. Yalnız teşkilât hususunda faaliyet olduğu anlaşılıyor. Teşkilât dahi Ayvalığa karşı müdafaa ve Bergama cihetine de kuvvei muavene sevkinden ibarettir. Henüz şimdi Erdek, Gönen, Bandırma devrinden geldim. Nezaret-i celilece mâlûm olduğu üzere İngiliz heyetiyle birlikte oralara gitmiştim. Bergama-dan Yunanlıların çekildiğini ve çekilen Yunanlıların Mene-mende ahali-i islamiyeyi katlettiklerini burada haber aldım.”

Filhakika kuvvetlerimiz Bergamayı Yunanlılardan istirdat etmişler ve münhezim bir halde firar eden Yunanlılara ehemmiyetli telefât verdirmişler. Fakat Yunanlılar da buna mukabil Menemen ahalisinden bu hezimetlerinin intikamını almışlar.

Nazır tekrar soruyor:

— “Burhaniye Kaymakam-ı sabıkı Özdemiroğlu Salim ve Edremit Kaymakam-ı sabıkı Hamdi ve Edremitten Dramalı Cemal Efendilerin müdafaa kuvvetleri tertip ve teşkili bahanesiyle şundan, bundan para ve silah toplamakta olduklarından Mümessiller acı bir lisanla şikâyet ediyorlar. Bu tarz-ı mesainin husule getirdiği fecayi işte meydana. Dünkü tebliğle rağmen teşkilât-ı mebhusenin devam-ı faaliyeti, müsebbipleri için avakıb-i elimeyi ihzar etmektedir.”

diyor. Cevap veriyorum ve

— “Zatâlılerine Balıkesire henüz şimdi geldiğimi arzettim. Dünkü tamim veya tebliğden daha malûmat almadım. Bittabi ahkâmına

fartı riayet vecibei zimmettir. Mebhus zevatın silah derc ettiklerini bilmiyorum. Memleketin sair mahallerinde olduğu gibi oralarda da “Reddi işgal” veya “Reddi ilhak” namıyla birtakım milli heyetler teşekkül ettiği daima yekdiğeriyle, yani vilâyat-ı saire ile dahi cereyan eden muhabereleriyle cümlelerin malûmudur.” dedikten sonra,

“Tamim-i Nezaretpenahilerinde bu heyetlerin ve müdafî kuvvetlerin dağıtılması emir buyuruluyorsa bittabi kendilerine sureti resmîyede tebligat-ı müessire ifa edileceğini, hükûmetin hiçbir zaman kendilerine, yani bu heyetlere bir mahiyet-i resmîye atfetmemiş ve bunların tarz-ı mesaisini tanzim etmemiş olduğunu, tamim-i Nezaretpenahinin tamamı-i tatbiki için elimde ne gibi bir kuvve-i teydiye bulunduğunun Makam-ı Nezaretçe lûtfen bendenize emir buyurulmasını, jandarma kuvvetimin halilazırda bu kuvvetleri dağıtmaya kâfi olmadığını” ilâve ettim. Bu ifadem üzerine, Nezaret Kalem-i mahsus Müdürü olduğunu tahmin ettiğim İhsan imzasıyla şu ifade yazıldı:

— “Bir münasibini tevkil ederek bu bapta görüşülmek üzere hemen İstanbulla hareketiniz emri Nezaretpenahi iktizasındandır.”

Bu ifadeye de, laf olsun diye:

— “Evet, bendeniz de gelir gelmez bu dâveti mutazammın telgrafları görmüş ve keyfiyeti telgrafla sormuştum. Tren istenildiği zaman yok. İlk geçecek tren ve hareket edecek vapurla derhal azimet edeceğim tabiidir,” diye bir cevap yazdım.

Telgrafhaneden hükûmet dairesine avdet edince bu muhaberede mevzubahs olan Nezaretin 18 Haziran 335 tarihli şifreli telgrafnamesini okudum. Bâzı noktaları iyi açılmamış olmakla beraber bu şifre aynen şöyleydi:

“Nümero 2. Hakşikenane, gasıbane, gaddarane işgallerden ne derece müteessir olursa olsun hükûmet-i Osmaniye ne Yunanistan ile, hattâ ne de İtalya ile bu esnada harp ve darbe tutuşamaz. Çünkü bugün varlığını ancak siyaseten müdafaa edebilir bir vaziyettedir. Bu siyaset de lehülhamd bir müddettir lehimizdedir. Parise Sulh Konferansına giden murahaslarımızın ecza-yı asliye-i vatani olsun kurtaracaklarına ümidimiz günden güne artmaktadır. Buyi işkâl edecek ve hattâ muhal kılacak bir felâket için bilhassa nazarı dikkat ve hamiyetinizi celb ederim. O felâket de milli ordu teşkil

etmek, ilhaka fiilen mâni olmak, müdafaayı milliyeyi hazırlamak gibi endişelerle şu sıralarda son derece muhtacı olduğumuz asayiş-i memleketi ihlal eylemek, müslümanlarda hristiyanlara adavet ve husumeti yeniden fiilen uyandırarak memleketimizdeki İtilaf mümessillerinin hoşnutsuzluğunu celbetmek, kanunsuzluk, şakavet, yağma devirlerini büsbütün kapamak zaruretindeyken açmak, hâsılı maazallah Sulh Konferansında bizi haksız düşürecek bu çirkin ahvale beş senelik bir sui itiyad saikasıyla gene iptilâ göstermektir. Bu devletin selâmetine son bir darbe mesabesinde bulunan bu musibetlerin önünü almak için ne lâzımsa yapmaktan çekinmeyin. Bu gaflete safdilane bir vatanperverlik saikasıyla düşenleri nasihatlarla ikaz ediniz, olmazsa cebren yola getiriniz. Eskidenberi melûf oldukları için saikai menfaatle bu yolu tutanlara karşı insafsızcasına davranınız. Hüküm-ü kanunu var kuvvetiyle kullanınız. Hattâ icabederse İdarei Örfiye'nin ahkâmını tatbik ederek böyleleri tahtelhıfz payıtahta gönderiniz. Harici düşmanlarımızın şu sırada bozulmağa yüztutan işlerinin yeniden düzelmesine meydan vermemek için dahilde muhafaza-yı asayişe ve binaenaleyh beynel'anasır mümkün olduğu derecede temini vifaka, artık metin ve müdebbir bir hükûmete malik ve ekseriyetle sükûn ve vekar sahibi bir halk olmaya başladığınızı yar-ü ayyar nazarında teslim ettirmeye çalışınız. Bugün küçük ve büyük her Türk memuruna terettüp eden en mukaddes vazifei hamiyet ve milliyet budur. Etrafiyle anladığınıza asla şüphe etmediğim bu vazifeyi maiyetinizdekilere de öyle anlatmanızı samimi ihtar eyler ve bu açık talimat dairesinde hareket etmiyenlere karşı her kim olursa olsun menfaat-i ülya-yı vatan namına pek şiddet göstereceğimi bildiririm.

Nazır

Ali Kemal."

Bunu okurken Yunan zulüm ve itisafına karşı milleti ayaklandırdırmanın esbab-ı mucibesini satırlar arasında görüyor gibi oluyorum. Bu devletin selâmetine son bir darbe mesabesinde olan musibetlerin önünü almak için işte ne lazımsa yapıyoruz. Nazırın görüşü ile aradaki fark işte bu musibetler değil mi? Nazır, musibet ve felâket olarak Yunan istilâsına mukabele maksadiyle milli ordu teşkilini, işgal ve ilhaka fiilen mâni olmayı kast ve tarif ediyor. İstila, ilhak, akıl ve hayale gelmiyen Yunan zulüm ve itisafı bu millet ve memleket için musibet ve felâket değil de nimet addolunacak şeylermiş demek!

Hattâ bu işgaller ne kadar gaddarane ve zalimane dahi olsa, yine hoş görülmeğe icabediyormuş. Büyük, küçük her Türk memuruna terettüp eden vazife-yi hamîyyet ve milliyet, menfaat-i ülya-yı vatan gibi en mukaddes kelimeler, Ali Kemal'in lisanında ne kadar menfur ve hainane maksatlar için kullanılıyor.

Bu mülâhazalarla kinim ve nefretim artıyor. Bir taraftan da Nazırın dâvetine icabet veya ademi icabette varit olabilecek ihtimalleri muhakeme ediyorum. Nihayet bir, iki gün daha etrafı dinlemeye karar veriyorum. İstanbuldan aldığım haberlere nazaran Nezaret muhitinde hakkımda birtakım şayialar deveran etmektedir:

“Balıkesir Mutasarrıfı hükûmete isyan etmiştir. Nezaretin emirlerini dinlemiyor. Hükûmetin aczini, tefessühünü her gezdiği, dolaştığı yerde halk kitlelerine açıktan söylemekten çekinmiyor, Hükûmetin aradığı ve takip ettiği erbab-ı ceraimi muhafaza ve himaye ediyor, İstanbulla çağırıldığı halde taallül ediyor, gelmiyor.”

Bu şayialar bâzı vatanperver mehafilde takdirle hikâye ediliyor ve hakkımda teveccühkâr ve muhabbetkâr sözler söyleniyormuş.

Edremitte cereyan eden vekayi ve yapılan teşkilâtı Nezaret nereden öğrenmiş ki soruyor? Mümessillerin acı bir lisanla şikâyetleri her halde Nazırın uydurması olacak. Belki de etrafımızdaki muhbirleri korumak maksadiyle ihbarları mümessillere atfediyor. Edremit Kaymakam-ı sabıki Hamdi, Burhaniye Kaymakam-ı sabıki Özdemiroğlu Salim ve Dramalı Cemal Beyler diye isim tasrih ediyor. İstanbulla kaçan Ayvalık Kaymakamı Osman Nuri bütün faaliyetleri anlatmış, Burhaniye Kadısı da ölümle tehdit olduğundan İstanbulla iltica ettiğini İtilâf ve Hürriyet hocalarına hikâye etmiş olacak. Bunlar olmasa bile muhitimizdeki menfi ruhlu itilaf ve Hürriyetçiler kim bilir neler yazmışlardır? Zaten artık işin gizli, kapaklı tarafı kaldı mı? Kolordu bütün vesaitiyle mücadelede. Hattâ İstanbuldaki İtilaf Mümessilleri bile her halde Kolordunun notasından ve ultimatomundan ve muharebeye girdiğinden haberdardır. Dahiliye Nazırı neden meselâ Harbiye Nezareti gibi vaz'iyeti hüsn-ü telâkki etmiyor. Bütün kabahat, milletin orduya yardım etmesi için teşkilât yapmasında mı? Filvâki Ayvalık müdafaasında ilk gündenberi çalıştım, etraftan yardım temini için çalmadığımız kapu mu kaldı? Bursa Valisi Gömülcinelî İsmailin “Yardım istiyor musunuz? Paraya, gönüllüye, silah ve cephaneye ihtiyacınız var mı?” diye Bursada evinden telefonla telg-

rafhaneye dikte ettirerek yazdırdığı servise, “Herşeye ihtiyacımız var. Ne gönderirseniz makbule geçecektir,” diye açık telgrafla cevap vermedim mi? Kim bilir, belki de bu bir nevi yoklamaydı. Fakat bu fena birşey mi sanki? Şunun bunun şikâyet etmesi, ihbarda bulunması ne fayda temin edecek? Hareket-i Milliye artık milletin malıdır.

Bu mülâhazalar mâneviyatımı kuvvetlendiriyor. Arkadaşlar İstanbula gitmeme razı olmuyorlar, “Hükûmetin sorup anlayacağı birşey varsa bunun muhabereyle temini kaabildir,” diyorlar. Fakat ben her türlü ihtimalleri göze alarak gitmeye karar veriyorum. Ali Kemalın fena bir maksadı yoksa dâvetine ademi icabet, lüzumsuz yere ipi koparacak. Halbuki her müşkili iktiham ederek vaziyeti hüsnü idare etmek lüzumuna kaani bulunuyorum. Meselede biraz da mâneviyat işi var. Şahsî endişe ızharından çekiniyorum.

İki, üç gün sonra harekete hazırlanıyorum. Gece istasyona gideceğim sırada hareketimi haber alan bir kısım halk yolumu kesiyor. İstanbula gitmekten sarfınazar etmem için rica ediyorlar. Heyeti merkeziyede fa'al vazife alan Vehbi Bey halkın heyecanını teskine çalışarak Nezaretle muhabere için telgrafhaneye gidiyorlar. Beni bırakmıyacıklarını Nezarete bildirecekler. Bu hareketin kendi arzularına mugayir olarak aleyhime netice vereceğini, bu müracaatın tarafımdan yaptırılmış olduğu hakkında Nezaretçe menfi bir zehap husulüne bâis olması ihtimalini öne sürerek sarfınazar ettiriyorum.

İstanbula muvasalatımın ertesi günü Nezarete gidiyorum. Nazırı görmeden evvel Heyeti Teftişiyeye uğrayarak Balıkesire tayin edilmezden evvel arkadaşlık ettiğim Mülkiye Müfettişleriyle görüşüyorum. Aralarından ayrılalı henüz iki buçuk ay kadar kısa bir zaman geçmiş olan arkadaşlarım Balıkesirdeki faaliyetimle yakından alakadar olmuşlar. Beni muhabbetle karşılıyorlar. Nezarete deveran eden şayialar hakkında da malûmat veriyorlar. Nihayet, makamına geldiğini öğrenerek Nazırın yanına çıkıyorum. Ali Kemal beni Nezaret odasında ayakta karşılıyor. “Balıkesir Mutasarrıfıyım, emriniz üzerine geldim,” diyorum. Meclis-i Vükelâ içtimana gidecekmiş, Kalemi Mahsus Müdürü de yanında ayakta duruyor. Nazır Bey çok asabîdir. “Hoş geldiniz” filan gibi nezaket icaplarına dahi lüzum görmeden dürüş bir lisanla, “Bu yaptıklarınız nedir? İşleri berbad ettiniz.” diyor.

— “Emirlerinizi yerine getirmekten başka birşey yapmadım” diye cevap veriyorum. Nazır benimle konuşmak istemez gibi davranıyor ve

— “Şimdi Meclis-i Vükelâya gidiyorum. Bu işlerden bıktım, usandım” diyor ve oda kapusuna doğru ilerlerken,

— “Balıkesirdeki milli hareketin ne suretle teşekkül ettiği ve bu galeyanın izalesi için ne gibi tedbirler düşünülebileceği hakkında bana bir rapor yazınız,” diye emrediyor ve Kalemî Mahsus Müdürüne dönerek,

— “Beyefendiye Mustafa Kemal Paşa ile olan muhaberatı gösteriniz,” diyor ve çıkıp gidiyor. Hayret ve taaccübümü gören Kalemî Mahsus Müdürü bana,

— “Kusura bakmayın, bugünlerde çok sıkıntıda, âdeta şaşırmış bir vaziyettedir, ne söylediğini bilmiyor,” diyor. Mustafa Kemal Paşa hakkında hiçbir mâlûmatım olmadığı için muhabereyi görmeye lüzum hissetmiyorum. Bu muhabereyi görüp ne olacak, diyorum. Kalemî Mahsus Müdürü de,

“Sizi alâkadar edecek birşey değil,” diyor.

Koridorda Bursa Valisi Gömülcineli İsmaille tesadüf ediyorum. Benim Nazırın yanına girdiğimi haber almış olacak ki, Nazırla neler konuştuğumu soruyor. Ayakta çok kısa süren muhavereyi hikâye ediyorum. O da Nazırın telaşından ve Harbiye Nazırı ile aralarının açıldığından bahsediyor, çok memnun görünüyor. O da benim gibi Ali Kemalden kurtulmak mı istiyor? Yoksa Ali Kemalın yerine göz mü koymuş, anlamadım. Ayrılıyoruz.

Ertesi günü Ali Kemalın istifa ettiğini öğreniyorum. Şurayı Devlet Reisi Ethem Bey Dahiliye Nezareti Vekâletini deruhde etmiştir. Artık Ali Kemalın istediği raporu Ethem Beye vermek lâzım geliyor. Araya Bayram giriyor, birkaç gün sonra Heyeti Teftişîye odasında tebyiz ettiğim raporu Nazır Vekili Ethem Beye götürüyorum. Kendimi takdim edince nezaketle kabul ediyor, yer gösteriyor. Selefinin emirleri üzerine İstanbula geldiğimi ve istedikleri raporu yazdığımı, müsaade buyururlarsa takdim edeceğimi söylüyorum. Raporu, muhteviyatı hakkında şifahi malûmat dahi aldıktan sonra masanın çekmesini açarak bir kâğıt çıkarıyor ve,

“Zatâlılarının İzmit Mutasarrıflığına tayininiz hakkında İradei Seniyye istihsal edilmiş, burada buldum.” diyor. Mâlûmatım olma-

dığımı ve itiraz ederek İzmit'e gidemeyeceğimi söylüyorum, Balıkesire tayinimden henüz çok kısa bir zaman geçmiş olmasına rağmen orada muvaffakiyetle çalıştığımı ve halkın memnuniyet ve muhabbetini celbe muvaffak olduğumu, Balıkesirde devam-ı memuriyetim Nezaret-i Celilece matlup değilse memuriyetten istifa ederek tekrar Balıkesire gideceğimi ilâve ediyorum. İyi kalpli bir zat olan Ethem Bey, benim bu lüzumsuz ve mânasız cüretimi hoş görüyor ve "Evet," diyor, "Balıkesirliler sizi çok seviyorlar, burada çok alıkonulmayarak Balıkesire iade olunmanız hakkında Balıkesirlilerden telgraflar alıyoruz. İradei Seniye'yi tebliğ etmeyiz, iade ederiz," diyor ve bu suretle İstanbul'dan Balıkesire daha kuvvetli ve cesaretli olarak avdet ediyorum.

*

* *

EK I

491-2791 sayı ve 23 Nisan 1336 (1920) Cuma günlü (ALEMDAR) gazetesinde çıkan bir yazının suretidir:

KIRKKİLİSE MUTASARRIFLIĞI

Dün matbaamıza varit olan âtîdeki varakayı aynen dercediyoruz:

"Elyevm Kırkkilise Mutasarrıflığı makamını işgal eden Hilmi Bey Karesi Sancağı Mutasarrıflığında bulunduğu esnada ve Ferit Paşa Hazretlerinin devrei sadaretinde bütün kuvvet ve kudretiyle kuvvayı gayrı milliye çetelerinin tevsi-i nüfuz ve mel'anet eylemesine hizmet eylemiş ve aynı vazifeyi daha büyük bir şiddetle Kırkkilisede tatbik etmiştir.

Bu zat, Biga hadisesinde katledilen ve Sığırköy tehcirinde alâkadar olduğu birçok zevatın şehadetiyle mertebe-i tahakkuka vardığı için aleyhinde Divanı Harb-i Örfice ahz ve girift müzekkeresi sâdir olan Edremit kaymakam-ı sabıkı Hamdiyi kurtarmak için ne mümkünse yapmış ve merkumun hakkında hükm-ü adaleti tatbik ettirmemişti. Bu pek mühim günlerde sırf Kuvvayı Milliye'ye istinat sayesinde temin-i mevki eyleyen ve şakiler tarafından yapılan her harekete iğmazı ayn eden böyle bir zatın hâlâ Kırkkilise gibi mühim bir mutasarrıf-

lıkta ipkısı hiç şüphesiz âtide mehâzir-i adîdedyi dâî olacaktır. Hükûmetin nazar-ı dikkatini celbetmenizi rica ederim.”

EK II

Ankara'da yayınlanan (YENİ GÜN) gazetesinin 192-571 sayılı ve 1 Nisan 1337 (1921) cuma günlü nüshasındaki yazının suretidir:

Kıymetli memurlarımız:

ESKİŞEHİR MUTASARRIFI

Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Beyin gayret ve faaliyetinden bâhis aldığımız haberler dolayısıyla pek sevdiğimiz numailerh hakkında birkaç kelime de biz ilâve etmek isteriz. Hilmi Beyin idare işlerinde faaliyeti ve dûrendişliği bizce ötedenberi mâlûm olduğu cihetle ondan bahsetmeye lüzum görmüyoruz. Hilmi Beyin yüksek şahsiyeti Balıkesir Mutasarrıflığında bulunduğu zamana tesadüf eder. Milli heyecanı doğuran avâmil arasında mühim bir mevkiî olan Hilmi Bey, şimdi Maltadaki kafilei mazlumin meyanında bulunan Kel Ali Bey denmekle mâruf kahramanla bilmüşavere Ayvalığa çıkan Yunan alayının tardına karar veren, medenî cesaretlerin bilcümle evsaf ve şeraitini haiz, milliyetperver bir arkadaştır. Bu münasebetle Eskişehirîlilerin hakkında sitayişkârane lisan kullandıkları Mutasarrıfları Hilmi Beyin bir resmini dercediyor ve kendisine muvaffakiyetle tedvir eylediği işlerinde daima iyi neticeler elde etmesini temenni eyliyoruz.

EK III

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ MÜDAFAYI MİLLİYE VEKÂLETİ

Kalemi Mahsus

adet 936

Ankara 16/7/38

Yozgat Mutasarrıfı Hilmi Beyefendiye

Karesi Mutasarrıfı olarak Balıkesiride bulunduğunuz esnada İzmirin Yunanlılar tarafından işgali üzerine Balıkesiride zuhur eden

milli hareketin geçirdiği safahata ve bu hareketi tevlit eden esbap ve avâmile ve resmî ve gayrı resmî şahsiyetlerle hususî ve resmî tesirata ve şahsî himmetlerinize dair dosya ve notlarınızda mevcut mâ-lûmatın, Erkân-ı Harbiye-i Umumiyece derdest-i tanzim bulunan millî tarih-i harbimize esas olmak üzere lûtfen ve mümkün olduğu kadar az zamanda iş'arını rica ve takdim-i ihtiramata eylerim muhterem Beyefendi.

Müdafaayı Milliye Vekâleti
Kalem-i Mahsus Müdürü
Seryaver
İmza

EK IV

Nazagâh-ı dâverilerine

Kılıç Ali Bey de
hassaten gözlerinizden
öper.

Muhterem kardeşim Hilmi Bey,

Gazi Paşanın 335 tenberi cereyan eden inkılâp hareketlerini tesbit eden ve İnkılâp Tarihine esas olunacak olan bir hulâsa-i tarihiye ve beyanat hazırlayarak Halk Fırkası kongresinde okuyacağını belki işitmişsinizdir. Müşarünileyh bu mesele üzerinde hayli hazırlandı ve tabiatıyla ilk milli kıyamın tâmikine de lüzum hâsıl oldu. Kâzım Paşa ve benden birer hulâsa istedi ve beni şifahen uzunca dindledi ve bir fikr-i mahsus hâsıl oldu. Kongre hasbelzarure, daha iyice hazırlanmak için tehir olundu. Bu hadise dolayısıyla siz kardeşimizi ve maziyi bir daha yeniden hatırladık ve müddet-i kanuniyesi geçmiş olmakla beraber muamelede kalmış gibi bir inha ile zâtîâllerinin kırmızı madalya ile taltifini temin ettik. Kâzım Paşa inha ettiler. Biz de Müdafaayı Milliye Encümeninden ve Meclisten geçirilmesini ikmal ettik. Şerefli bir hakkınız olan şu madalya keyfiyeti biraz teahhur etmiş olduğundan dolayı mahcubuz. Fakat hatırlarsınız ki Mahkeme dolayısıyla ben bir zamanlar sıhhatime bakacak halde bile değildim. Bu ciheti ve siz kardeşimizin muhabbetlerinin samim-i vicdanımızda

mahfuz kalacağına emin olabilirsiniz. Burada hazır madalya olsaydı bu mektubu beraber gönderecektim. İstanbula ısmarladık. Gelir gelmez takdim edeceğim. Gözlerinden öperim.

Afyon Mebusu
Ali

METİNDE GEÇEN BAZI ESKİ SÖZCÜKLERİN KARŞILIKLARI

Ahkâm	Hükümler
Akabinde	Hemen ardından
An'asıl	Aslında, esasında
Asâkir	Askerler
Âti	Gelecek
Bâb-ı Âli	Bâbâli. Osmanlı Devletinin yönetildiği yer. Hükümete verilen ad.
Bibehre	Bilgisiz, nasipsiz
Bilistirdat	Geri alınarak
Bittabi	Elbette
Bittevkif	Tutuklanarak
Bu babda	Bu konuda, bu hususta
Câlib	Çekici
Ca-yı tatbik	Uygulama yeri
Cemmi gafir	Büyük kalabalık
Ceraim	Suçlar
Cezair-i Bahrisefit Vilayeti	Akdeniz Adaları Valiliği
Cihet-i mülkiye	Sivil yönetim
Dâi	Dâvet edici, çekici
Darül'aman	Sığınma evi, sığınak
Derdest	Yakalama
Deraliye	İstanbul'a verilen ad
Dersaadet	İstanbul'a verilen ad
Düvel-i mütelife	Birinci Dünya Savaşında İtilâf devletleri (İngiltere, Fransa, İtalya v.b.)
Ekiden	Tekrar olarak
Elhâletühâzihi	Şimdiki halde, henüz
Elyevm	Bugün, halen
Emarat	Belirtiler
Emri vâki'	Oldu bitti
Evamir	Emirler
Ezhan	Zihinler, düşünceler
Fariğ olmak	Vazgeçmek
Fart	Fazla, aşırı
Fecayi	Facialar
Fetha	Yarı, açıklık
Fikdan	Yokluk
Gra	Bir cins eski model tüfek
Güzaf	Boş söz

Hilâlihmer	Kızılay
Hin-i huruçta	Çıkış sırasında
Hükümet-i metbua	Bağlı olunan hükümet
Hüsn-ü telakki	İyi karşılama
İbraz	gösterme
İbtidar	Başlama
İbzal	Bol bol dağıtma
İdame	Sürdürme
İhdas	Meydana getirme, yaratma
İka'	Meydana getirme, yapma
İndel'iktiza	Gerektiğinde
İnkita'	Kesinti
İrza	Râzı etme
İstihlas	Kurtarma
İş'arat	Bildiriler
İşkâl	Zorlaştırma
İtisaf	Zorlama, cebir
İtminan	İnanç
İzhar	Açığa vurma
Karesi Sancağı	Balıkesir Valiliğinin eski adı
Karib	Yakın
Kaza	Kaymakamlık
Kemafissabık	Eskisi gibi
Kesb	Kazanma
Keşide etmek	Çekmek
Kudretiyab	Enerji kazanan
Lâhika	Ek
Liva	Mutasarrıflık
Mâhâza	Bununla beraber
Mecruh	Yaralı
Mehalik	Tehlikeler
Mehazir	Sakıncalar
Mekkâri	Orduda malzeme taşıyan atlı veya katırlı birlik
Menaat	Sarplık, çetinlik
Merci	Başvurulacak yer
Mesail	Problemler
Muhil	Bozucu
Muktazi	Gerekli
Musırren	Israrla
Mutasarrıf	Eski yönetimde Vali ve Kaymakam arasındaki yönetici, Livanın başı.
Mübareze	Döğüş, çatışma
Müemmen	Sağlanmış, garanti edilmiş
Müfrit	Abartıcı, normal üstünde
Mümanaat	Karşı koma

Mümteni	Kabul edilmeyen
Münkatı	Kesilmiş
Münşerih	Ferahlık duyan, sevinçli
Müntehi	Son bulan
Müstevli	İstilacı, işgalci
Müşevvik	Teşvik eden, kıskırtıcı
Müzahir	Yardımcı
Nasayih	Nasihatlar, öğütler
Nâşi	Dolayı
Pişdar	Öncü
Redd-i ilhak	Katmayı reddetme
Reviş-i ahval	İşlerin gidişi
Rikkat	İncelik, şefkat
Rıyaziye	Matematik
Rû-yi muvafakat	Kabul ederlik gösterme
Sâika	İten, sebep, dürtü
Sâkit	Düşmüş
Salibiahmer	Kızılhaç
Sarih	Açık seçik
Sefine	Gemi
Sefk-i demâ	Kan dökülmesi
Sekînet	Sakinlik, sükûnet
Serfüru	Baş eğme
Sukut	Düşüş
Suret-i münasebe	Uygun biçim
Şâyi olma	Yayılmak
Şitab etmek	Koşmak, atılmak
Şule	Alev
Şuyu bulmak	Etrafa yayılmak
Taacçüp	Şaşma, hayret
Taallül	Bahane uydurma
Taht	Alt
Takaddüm	Önüne geçme
Tarafeyn	İki taraf
Tarassut	Gözetleme
Tasmim	Tasarlama
Tefhim	Anlatma, bildirme
Tehcir	Hicret ettirme (1915 te Ermenilerin doğu sınırlarımızdan sürülmeleri olayı)
Teyakkuz	Uyanıklık
Terviç	Uygun bulmak
Teşrik-i mesai	İşbirliği
Teskin-i ezhan	Zihinlerin rahatlatılması
Tevakki	Çekinme, sakınma
Tevfikân	Uygun olarak, uyarınca

Umur	İşler
Vehle-i ûlâ	İlk ân
Vezaif-i mevdua	Verilen görevler
Vikaye	Koruma
Zail olma	Ortadan kalkma, kaybolma
Zelilâne	Haysiyetsizce, alçakça
Zeval	Öğle vakti
Zuhur	Öğle vakti

Edirne, Ocak 1914

1 - Ahmet Hilmi Bey, 1914 yılı başında Edirne Nüfus Müdürü iken,

2 - Hamdi Bey, Daha sonra Edremit kaymakamı,
Burhaniye Kuvvayı Milliye kumandanı ve Akbaş kahramanı
Anzavur çetelerince Biga'da öldürülmüştür
(Ortadaki çocuk Hilmi bey'in oğludur)

که ما که در قفسه کونونک قفسه کماله درگاه
 دره بخوانه استنا ایلمک لجه کماله بوانه بایرقلیه
 درنا رندی ~~همه~~ فرج فرج سقلا ده طویلونه سیرایو برادی
 کیمده تخمه و تریخه قفسه ~~کماله~~ نظراره تصادفاتم کسم
~~کماله~~ اوضاعه از تنظیم ده کونونک ~~کماله~~ بلیه
~~کماله~~ راره سی اولنده آیه از توقف ایله ~~نقطه~~ مره
 بولیه خانه کیدیه جای بلیغ ایله ای اوره بونه اولنده
 مره بولیه افق مردیونک اوست باشه استقال ایله ال صیفیه
 صولیه بانه صغره آمدی ایله و بزی توای اشغال قمانه ای
 دیمری طومونک او طومونک او طومونک سوره ایله قمانه بزم
 فالقنه صولیه استقال ایله بر کسندی ~~بیاره~~ وقتیه آرام
 خصدی او نامه هانلیسونه کلمی مره بولیه ~~کماله~~ ایله
 ای بیغم طیاره بی خیارلی او کرده قمانه د حانلیسونه ماسه
 بزانه طومونک قمانه و قفسه بقرانده بزات کلمی
 قمانه له طومونک اسباب زیانم صولیه ~~کماله~~ ایله
 نبود دانکال مروضه ~~کماله~~ استقال ~~کماله~~ بجزوبت حال ~~کماله~~
 ایله ~~کماله~~ قفسه کلمی طرفه مدافیه ~~کماله~~ بجزوبت حال ~~کماله~~
 ارفاق ایتم ~~کماله~~ حاکمیت بیا نگاه حال خرابه ~~کماله~~ بجزوبت

بزم طردنه نوصه ایلدیکه سلام آیمه صفاقی قتل عدک
 کوی چکی صغده بیغاق ایضا بیل کسبله خردا ایلمن افاده
 ایدیه بیاینده حاکمیتونه کویا حوره صغده کزلی اعرابه
 سولیدیه اظام ایدیه بر طردنه فرزندلر اور ایلن برانسانه
 دیرلرکین کسیر بر بایده نلذله خالسهده صغده یما افلاسه
 ولیدیه سولیدی روم ایه لاهورینک یزلی تک ایدیه موافقه
 صغده حیدر بو حاکمیت صغده تعیر اجمویه بایلدیتیه در بولک
 کتار اسکی یازنه افاده صغده حاکمیتونه ولاده ایدیه روم ایه
 لاهورینک ده براننه کوننه یه چه صغده ایدیه افلاسه ایدیه
 عدنده اشغال قیامه ^{تکلیف} عوار کولاره فصفاً یازدین بیاینا مراده
 بر قیامه ننه دره ک بولک کولاره کوننن ^{حاکمیت} ~~صغده~~ ^{صغده}
~~صغده~~ ^{صغده} تکلیف صغده اجموده اشغال ده صغده بیایه ایدیه
 مشوراته نظر اشغال قوی تخمیناً ایلدیکه قتل رطله
 در ایسم ایلدیکه افواج و کتلیه کی موقده وقف ایلده ده
 اشغال صغده صغده ده راطه صغده بیلدردی قیامه ایدیه
 ایلدیکه ~~صغده~~ ^{صغده} ~~صغده~~ ^{صغده} ~~صغده~~ ^{صغده} ~~صغده~~ ^{صغده} ~~صغده~~ ^{صغده}

٦
 آری الفه ~~کتاب~~ فکده حدتکسک بد محافظه
 نوری فخره عالم لک کنه خابینه اعاده وهند فکده فقط
 ندره وقایع ای کویه فخره ایله حد زمه اقامه انکاره
 قالا ما مرکز ده رت بختی قفلا کیم طرفه
 نعه کوه مدکاری سیده ده عودته قصه دافنه
 رو اناسه قلا فاح ما مرکز بنانک است
 فانه حبس ایله قفلا سول نیک طرفه محافظه ایله
 وهند کورم ما مرکز دیک عاده وهند کیم
 زفیه ایضاً ایله ایله ده وعده ایله
 قصه ~~کوه~~ کونه کلیم ~~کوه~~ ایضاً
 اناسه بی اهل طرفه حکمتک بنایله ایله
 وقوم بختی فحماً بالانام عودم قفلا ~~کوه~~ برفه
 قاجی قلی عله شیدی قبله مندو وهند مع ~~کوه~~ رصفه بایده
 حکم ارفه اده کوه عرت ایله ~~کوه~~ ایله دی
 دما لک حاصده کدرند ~~کوه~~ بجه و ~~کوه~~ قفلا
 . ان دسی الا ایله